

המוסד לביטוח לאומי
מינהל המחקר והתכנון

2008

ממדי העוני
והפערים החברתיים

דוח שנתי

המוסד לביטוח לאומי
מינהל המחקר והתכנון

2008

ממדי העוני והפערים החברתיים

דוח שנתי

מירי אנדבלד
אלכס פרומן
נתנאלה ברקלי
דניאל גוטליב

תמצית הממצאים

ממדי העוני ואי השוויון

המשבר הכלכלי העולמי האחרון שנתן את אותותיו בכלכלה הישראלית בשלהי 2008, הביא לסיימה של תקופת צמיחה רצופה בת חמש שנים.

ב-2008 **ירדה** רמת החיים במעט, במונחים של ההכנסה החציונית לנפש תקנית. הכנסה זו ירדה ריאלית בשיעור של 0.6% וכך גם קו העוני הנגזר ממנה. במונחים של ההכנסה הממוצעת לנפש תקנית רמת החיים נותרה פחות או יותר ברמתה מ-2007. רוב המדדים להערכת העוני והפערים בהכנסות דומים מאוד לאלה ששררו ב-2007 בממוצע לכלל האוכלוסייה, אך הם נבדלים ביניהם בהסתכלות לפי קבוצות אוכלוסייה שונות.

- תחולת העוני של משפחות נותרה **יציבה** ב-2008: שיעור המשפחות שהכנסתן הפנויה נפלה מקו העוני עמד על 19.9% בהשוואה לשיעור זהה ב-2007.
- שיעור הנפשות החיות במשפחות העניות **נותר** אף הוא **יציב** ברמה של 23.7% (לעומת 23.8% ב-2007).
- תחולת העוני של ילדים, שנסקה בעשור החולף בשיעור של כ-60%, המשיכה את מגמת הירידה שהיתה ב-2007 **וירדה קלות מ-34.2%** ב-2007 ל-34.0% ב-2008.
- יציבות בין שתי השנים נרשמה גם במדדי העוני האחרים: המדד לעומק העוני והמדד לחומרת העוני נותרו אף הם ברמתם מ-2007.
- ב-2008 היו בישראל 420,100 משפחות עניות, שבהן חיו 1,651,300 נפשות, מהן 783,600 ילדים.
- לאחר מגמה מתמשכת של הפחתה בתרומת אמצעי המדיניות של הממשלה לצמצום העוני, נותר אחוז המשפחות הנחלצות מעוני בעקבות מיסים ישירים ותשלומי העברה בעינו: 38.3%.
- נבלמה הירידה בממדי העוני במדידה לפי ההכנסה הכלכלית (ההכנסה מעבודה, מפנסיה ומהון): ב-2008 32.3% מהמשפחות הוגדרו עניות על פי הכנסתן הכלכלית – שיעור זהה לזה ששרר ב-2007.
- מדד גייני לאי השוויון בהכנסה הפנויה עלה במעט, בשיעור של 0.6% בין 2007 ל-2008. במצטבר בין 2002 ל-2008 עלה המדד בכ-5%.
- לעומת זאת מדד גייני לגבי **ההכנסה הכלכלית** הוסיף לרדת גם ב-2008 (ב-0.3%) ובמצטבר מאז 2002 הוא **ירד** בכ-5%.

להלן ממצאים נבחרים בחלוקה לפי קבוצות אוכלוסייה:

- מצבם של **הקשישים** נותר **יציב**. תחולת העוני שלהם עמדה על 22.7% ב-2008. לעומת זאת המדדים האחרים להערכת העוני - עומק העוני, המדד לחומרת העוני ומדד SEN - מצביעים על **שיפור קל** במצבם של הקשישים. תרומת הממשלה להפחתת עומק העוני של קשישים עלתה בין שתי השנים.
- תחולת העוני של משפחות **ערביות המשיכה לרדת**, מ-54.0% ב-2006 ל-51.4% ב-2007 ול-49.4% ב-2008. הירידה מ-2006 ל-2008 מובהקת סטטיסטית. ירידה זו מיוחסת בעיקרה להשתלבות בשוק העבודה: בין 2007 ל-2008 עלה מספר המפרנסים בממוצע למשפחה בכ-4%. במקביל **ירד חלקם** של הערבים באוכלוסייה העניה מ-34.6% ב-2007 ל-33.8% ב-2008.
- תרומת אמצעי המדיניות להפחתת עוני אצל ערבים, הנמוכה באופן יחסי לקבוצות אחרות, **עלתה** ב-2008, מ-11.8% ב-2007 ל-13.5% ב-2008.
- תחולת העוני של **עולים ירדה** במעט, מ-18.8% ב-2007 ל-18% ב-2008. לעומת זאת מדד יחס פער ההכנסות (עומק העוני) **עלה** מ-27.6% ל-29.4% בין שתי השנים.
- תחולת העוני של **משפחות עם ילדים ירדה** במעט, מ-24.8% ב-2007 ל-24.5% ב-2008. ירידה זו משקפת ירידה בתחולת העוני של משפחות עם 1-3 ילדים (מ-18.4% ל-17.8%), שקוזה בחלקה בעלייה בשיעורי העוני של משפחות גדולות יותר (מ-56.5% ל-57.8%) בין השנים 2007 ו-2008.
- **שיעור המשפחות החד-הוריות העניות ירד** מ-29.8% ב-2007 ל-28.8% ב-2008 ואולם המשפחות העניות נעשו **עניות יותר**: יחס פער ההכנסות (המבטא את המרחק של ההכנסה מקו העוני) **עלה בשיעור חד**: מ-32.8% ל-36.9% ומדד FGT רשם עלייה חדה של כ-22%. עליות אלו נמצאו מובהקות סטטיסטית.
- החמרה זו במצבן של המשפחות החד-הוריות העניות מוסברת בהרעת מצבן בשוק העבודה, כנראה על רקע פיטורי המפרנס היחיד במשק הבית: ההכנסה מעבודה ירדה בשיעור ריאלי של כ-4% ומספר המפרנסים הממוצע למשפחה **ירד ב-1.7%**. במקביל לכך עלה מאוד מרכיב ה"תמיכה מפרטים" של משפחות אלה (בשיעור ריאלי של כ-18%).
- תחולת העוני של **משפחות עובדות נותרה יציבה** ברמה של 12.2%. יציבות זו משתקפת גם במדדי העוני האחרים, המראים את עומק העוני וחומרתו. עם זאת ב-2008 הוסיף

ועלה חלקה של האוכלוסייה העובדת באוכלוסייה העניה והגיע ל-46.3% (לעומת 45.7% ב-2007).

- חלקן של המשפחות שאינן עובדות בגיל העבודה הולך וקטן בהתמדה בשנים האחרונות, אך שיעורי העוני הגבוהים מאוד של מי שנותרים בקבוצה זו הוסיפו ועלו מ-69.8% ב-2007 ל-71.4% ב-2008. תשלומי ההעברה והמיסים הישירים מחלצים מעוני רק כ-20% מהמשפחות הללו.
- תחולת העוני של משקי בית שבראשם בעלי השכלה בינונית עלתה מ-20.9% ב-2007 ל-22.1% ב-2008. לעומתם נרשמה ירידה בתחולת העוני של בעלי השכלה גבוהה (מ-13.4% ל-12.8%).
- בפריסה גיאוגרפית, בין 2007 ל-2008 ירדה תחולת העוני בכל המחוזות, למעט תל אביב והדרום. מחוז ירושלים "מוביל" במדדי העוני הגבוהים שבו בהשוואה למחוזות האחרים.
- אינדיקציות מהסקר מורות כי המשבר הכלכלי שנתן את אותותיו במחצית השניה של 2008 קיזז במלואה את העלייה הריאלית בהכנסה הפנויה שהושגה במחצית הראשונה של השנה, וכן הפחית את השיפור שהיה יכול להיות מושג בתחולת העוני של נפשות וילדים ב-2008.

מדדי עוני נוספים

- הממצאים לאמצע שנות האלפיים (2004-2005) שחושבו לגבי מדינות המשתייכות ל-OECD ולישראל מורים כי בהשוואה בינלאומית ישראל נמצאת בראש הסולם עם תחולת עוני דומה לזו של ארה"ב ומקסיקו. ב-2008 נותרו ממדי העוני הגבוהים ברמתם מ-2005. שיעור המשפחות הנחלצות מעוני בעקבות אמצעי המדיניות הללו נמוך בהשוואה בינלאומית.
- ההוצאה הכספית לצריכה שוטפת של כ-60% מהמשפחות נמוכה מקו העוני. בכך יש אינדיקציה לשיעור העניים החיים בעוני מתמשך (פרמננטי). הממצאים מורים על עליה בין 2007 ל-2008 בשיעור המשפחות (מ-57% ל-61%) והנפשות (מ-61% ל-64%) החיות על פי אומדן זה בעוני מתמשך.
- הנתונים לגבי חמישונים מראים כי רמת החיים של המשפחות בכל החמישונים ירדה או נותרה בעינה ב-2008. לעומת זאת בתחום ההוצאות המגמה אינה אחידה: רמת ההוצאה ירדה ריאלית בחמישונים הנמוכים אך עלתה בחמישוני הביניים.

הגורמים לעוני והמדיניות לצמצומו

- שיעור הגידול בתעסוקה של העובדים החיים במשפחות עניות היה גבוה מהממוצע, והגיע ל-3.8% ב-2008 (לעומת 2.8% אצל העובדים הלא עניים).
- מאז 2006 מתקיים קשר הפוך, כמצופה, בין שיעור התעסוקה לשיעור העוני של ערבים: שיעורי התעסוקה של ערבים עלו במקביל להפחתת שיעורי העוני בקרבם. ואולם הקשר אינו אחיד בכיוונו בשנים ובאוכלוסיות אחרות.
- היעד הממשלתי להפחתת העוני נקבע במקורו לשנים 2008 עד 2010, אך יישומו נדחה ל-2013. לו היה היעד הממשלתי מיושם ב-2008, **הממשלה לא היתה עומדת בו**, שכן ההכנסה ברוטו למשפחה בחמישון התחתון **ירדה** ריאלית ב-1.3% – אל מול עליה של 2.3% בתמ"ג לנפש בתוספת 10% ממנו.

הקדמה

מטרת דוח זה לספק תמונת מצב רחבה ומעמיקה על מצב העוני והפערים החברתיים בישראל 2008 לעומת השנה והשנים שקדמו לה כתשתית מידע לצורך קבלת החלטות מושכלות בזמן אמת בתחום המדיניות החברתית.

מדינת ישראל נמצאת בתהליך הצטרפות לארגון ה-OECD, המאגד בתוכו מדינות בעלות עוצמה כלכלית רבה. הדוח על ישראל שמוכן על ידם בימים אלה בוחן היבטים שונים על המשק והחברה בישראל. התחום המרכזי שבו הוא מוצא פער משמעותי בהשוואה בין-לאומית הוא העוני והפערים החברתיים. הסיבות לכך ידועות וניתוחן מתבטא בדוח הנוכחי ובאלה שקדמו לו, של הביטוח הלאומי ושל גופים אחרים. עוד מתברר בדוח ה-OECD כי קיים פער משמעותי לרעת ישראל במידת הנדיבות של הביטחון הסוציאלי. בדוח הנוכחי הרחבנו את הניתוח בסוגיה זו.

הצעדים שננקטו בשנים האחרונות בתחום החברתי היו לעיתים מנוגדים זה לזה. עם זאת, לאחרונה התגבשה אסטרטגיה עקבית לטיפול בפערים, באמצעות הגדרת יעדים לצמצום העוני ולהגברת התעסוקה בשכר הוגן, בפרט במגזרים בעלי שיעורי תעסוקה והשכלה נמוכים. להצלחת המשימה חיוני בין היתר לחזק את אכיפת חוקי העבודה וזאת לא רק לישראלים אלא גם לעובדים הלא-ישראלים; זאת לא רק מתוך חובה מוסרית בסיסית אלא גם לצורך השמירה על התחרותיות של העובדים הישראלים מעוטי ההשכלה, המהווים קבוצה גדולה וגדלה בשנים הקרובות לנוכח שיעורי פריון גבוהים במיוחד בחלק מהאוכלוסייה. שיפור מקביל בהשכלה, צעד חשוב כשלעצמו, הבשלתו איטית והוא לא מתאים לכולם. לכן יש לחתור גם לפיתרונות תעסוקתיים בתחום העבודה של מעוטי השכלה. דוגמה לכך היא הטיפול בסייעוד: השינויים הדמוגרפיים בישראל, לפיהם שיעור הזקנים וגם נכים הזקוקים לטיפול סיעודי צפוי לגדול בשנים הבאות במהירות. מקצועות כמו זה מהווים הזדמנות להשגת יעדים חברתיים, זאת בעידן שבו נעלמים מקומות עבודה למעוטי יכולת בתעשייה. הניתוח בדוח מצביע על כך שהקיצוצים של השנים האחרונות בקצבאות המוסד לביטוח הלאומי פגעו ביכולתו שלהן לצמצם את אי-השוויון והעוני. הביטוח הלאומי יזם הקמת ועדה פנימית, במטרה לבחון את השינויים הנדרשים במערך הגמלאות, בין היתר כדי לשקם יכולת זו.

על הממשלה להתמיד ביעדים ובהפעלת הכלים ולא להתפתות לדחיית מועד הפעלתם. מותר להחמיץ יעד, ובלבד שמתלווה לכך פעולה שמגבירה את סיכויי השגת היעד בהזדמנות הקרובה. דוח זה מנתח בין היתר את מידת השגת היעד הרשמי בשנה הראשונה להצבתו. מתברר שהתוצאות אינן משביעות רצון.

ישראל עמדה בעשורים האחרונים בפני בעיות כלכליות קשות והציבה לעצמה יעדים תוך מעקב צמוד אחריהם – כך בתחום האינפלציה ובתחום הגירעון בתקציב. כעת הגיע הזמן לעשות זאת, ללא דחיות והשהיות, גם בתחום החברתי.

ד"ר דניאל גוטליב
סמנכ"ל מחקר ותכנון

א. מבוא

דוח ממדי העוני והפערים החברתיים נערך זו השנה השנייה במתכונת מורחבת. הוא מציג את ממצאי העוני והפערים החברתיים לשנת 2008 בהשוואה ל-2007 וכן מגמות ארוכות טווח יותר המסתמנות מן הנתונים, על פי הגישה היחסית הנהוגה בישראל¹. הממצאים הם פרי עיבודים של מינהל המחקר והתכנון לסקרי הכנסות והוצאות משקי בית של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה².

בנוסף לנתוני העוני על פי הגישה הקיימת, הדוח מביא גם ממצאים מחשובים שנערכו בהתאם להמלצות שהוגשו בדוח הצוות לפיתוח מדדי עוני נוספים³: ניתוח לפי חמישונים תוך התייחסות ליעד העוני הממשלתי שנקבע במונחים של הכנסת החמישון התחתון; חישוב אינדיקטור לעוני מתמשך (פרמננטי) וחישוב ממדי העוני לפי הנהוג בארגונים הבינלאומיים, אשר ארגון ה-OECD משמש כמייצגם. פרק ד' של הדוח מוקדש לניתוח הגורמים המשפיעים על העוני: שוק העבודה, קצבאות ומסים, וסקירת השינויים שחלו בהם ב-2008 בהקשרים שבהם עוסק הדוח. בחלק ה' נבחנת עמידת הממשלה ביעד הממשלתי⁴ לצמצום העוני ומוצגת תחזית ממדי העוני לשנת 2009.

¹ מידע על שיטת המדידה, הגדרותיה ומקורות הנתונים נמצא בנספח לסקירה השנתית של המוסד לביטוח לאומי, 2008.

² הממצאים מתייחסים בדרך כלל לסקרי ההכנסות, אלא אם מצוין אחרת.

³ ראו "דוח הצוות לפיתוח מדדי עוני נוספים" בראשות פרופ' שלמה יצחקי, פברואר 2008, בהוצאת הלמ"ס. הדוח כולל יישום המלצות הדוח הניתנים ליישום במגבלת בסיסי הנתונים הקיימים.

⁴ ראו דו"ח הוועדה הבינמשרדית לגיבוש יעדים למדיניות הכלכלית-חברתית בישראל 2008-2010, המועצה הלאומית לכלכלה, משרד ראש הממשלה.

ב. ממצאי העוני ואי השוויון

1. סיכום המגמות בהכנסות מנתוני סקר הכנסות

ב-2008 ירדה רמת החיים במעט, במונחים של ההכנסה החציונית לנפש תקנית. הכנסה זו ירדה ריאלית בשיעור של 0.6% וכך גם קו העוני הנגזר ממנה (לוח 1). במונחים של ההכנסה הממוצעת לנפש תקנית היא נותרה פחות או יותר ברמתה מ-2007 (ירידה של 0.1%).

לוח 1: ההכנסה החודשית הממוצעת למשק בית לפי סוג הכנסה (ש"ח), 2006-2008

השינוי הריאלי בין 2007 ל - 2008 (אחוזים)	2008	2007	2006	סוג הכנסה
-1.2	11,680	11,303	10,705	כלכלית למשפחה
-1.4	4,416	4,282	4,047	כלכלית לנפש תקנית
-1.4	13,346	12,935	12,347	ברוטו למשפחה
-1.7	5,159	5,016	4,774	ברוטו לנפש תקנית
0.3	10,973	10,465	10,077	נטו למשפחה
-0.1	4,261	4,078	3,914	נטו לנפש תקנית
-0.6	3,483	3,349	3,184	חציון הכנסה נטו לנפש תקנית
-0.6	1,742	1,675	1,592	קו העוני לנפש תקנית

לוח 1 מראה שההכנסה הכלכלית, זו שמקורה בשוק העבודה ובהון בלבד (ללא העברות ממשלתיות ואחרות)⁵ לפרטים ולפני ניכוי מסים ישירים) ירדה בשיעור גבוה יותר במונחים ריאליים: ב-1.2% בממוצע למשפחה. ירידה זו משקפת ירידה קלה בהכנסות מעבודה שכירה לצד ירידה חדה בהכנסות מהון (כ-12%). בניגוד ל-2007 ולשנים שקדמו לה, ב-2008 פסק שוק העבודה להוות גורם לעליה ברמת החיים של האוכלוסייה.

העליות בהכנסות מעבודה עצמאית ומפנסיה מיתנו במעט את הירידה בהכנסה הכלכלית. ההכנסה ברוטו, הכוללת גם את תשלומי ההעברה, ירדה בשיעור של 1.4%, לאחר שמרכיב התמיכות ירד בשיעור ריאלי של אחוז אחד. על אף מגמות אלה, ההכנסה הפנויה (בממוצע למשפחה) רשמה עלייה קלה, של 0.3% - וזאת מאחר שתשלומי החובה (מה הכנסה, ביטוח לאומי וביטוח בריאות) ירדו ב-2008 בשיעור ניכר של כ-0.8%.

⁵ כ-90% מהעברות הכספיות למשקי הבית מקורן בממשלה.

קווי העוני למשפחות בגדלים שונים וכשיעור משכר המינימום והשכר הממוצע כשהם מותאמים לתקופת הסקר מוצגים בלוח 2. קו העוני ב-2008 עומד על כ-2,180 ש"ח למשק בית שבו נפש אחת, כ-3,480 ₪ למשפחה בת שתי נפשות וכן הלאה. נתוני הלוח מלמדים על גובה ההכנסה מעבודה הנדרש כדי להיחלץ מעוני, אם זהו מקור ההכנסה היחיד: משפחה בת שלוש נפשות שלה מפרנס יחיד המשתכר שכר מינימום (כגון: זוג עם ילד או משפחה חד הורית שלה שני ילדים), או משפחה בת 4 ילדים שבה שני בני הזוג עובדים בשכר מינימום, תימצא מתחת לקו העוני או בקירבתו (בהתאמה).

לוח 2: קו העוני לפי גודל המשפחה, 2008 (בממוצע לתקופת הסקר)

מספר הנפשות במשפחה	ש"ח לחודש	כאחוז משכר המינימום*	כאחוז מהשכר הממוצע
1	2177.1	57.9	27.0
2	3483.4	92.6	43.2
3	4615.5	122.7	57.3
4	5573.4	148.2	69.2
5	6531.4	173.7	81.1
6	7402.2	196.8	91.9
7	8273.1	220.0	102.7
8	9056.8	240.8	112.4
9	9753.5	259.4	121.1

* שכר המינימום והשכר הממוצע חושבו בהתאם למשקלי תקופת הסקר. שכר המינימום שחושב עומד על 3,760 ₪ והשכר הממוצע על כ-8,050 ₪.

2. ממצאי העוני ואי השוויון ב-2008

תחולת העוני של משפחות נותרה **יציבה** ב-2008: שיעור המשפחות שהכנסתן הפנויה נפלה מקו העוני נותר על כנו והוא עומד על 19.9%. יציבות זו מאפיינת גם את שיעורי העוני של נפשות וילדים: שיעור הנפשות החיות במשפחות העניות ירד מ-23.8% ל-23.7%. תחולת העוני של ילדים, שנסקה בעשור החולף בשיעור של כ-60% והגיעה לשיאה ב-2006, המשיכה את מגמת הירידה שהחלה ב-2007, וירדה ל-34.0% ב-2008 לעומת 34.2% ב-2007 ו-35.8% ב-2006. הירידה הקלה בתחולת העוני של נפשות וילדים ב-2008, שאינה מובהקת בהשוואה ל-2007, נמצאה מובהקת סטטיסטית⁶ בהשוואה מול 2006. תרשים 1 מראה את התפתחות ממדי העוני של משפחות, נפשות וילדים בשנים האחרונות.

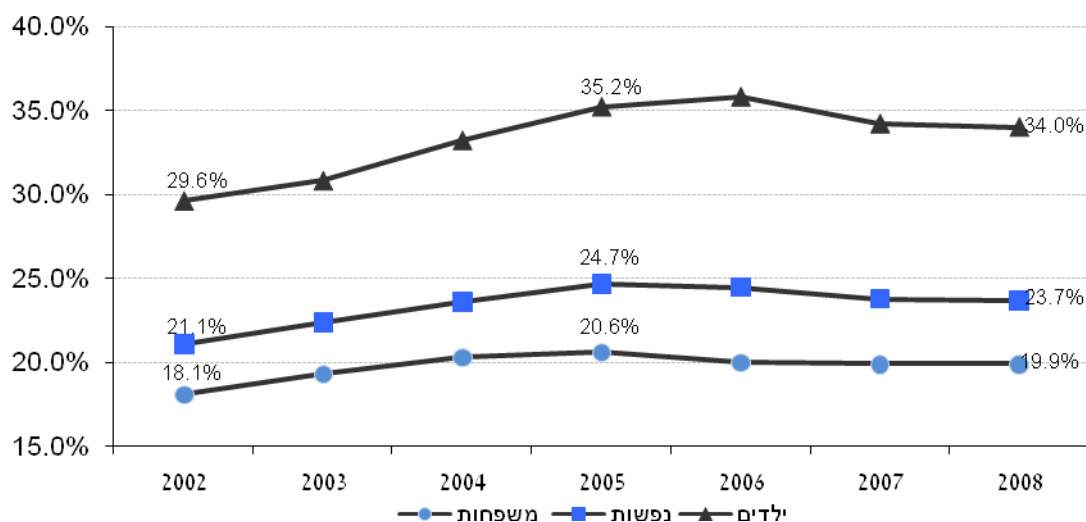
⁶ ברמת מובהקות של 5%.

ב-2008 היו בישראל **420,100** משפחות עניות, שבהן חיו **1,651,300** נפשות, מהן **783,600** ילדים.

לוח 3 מראה כי במדידה לפי ההכנסה הכלכלית התייצבו תחולות העוני על מספרים זהים לאלה של 2007: בשתי השנים תחולת העוני של משפחות שנמדדה לפי הכנסה זו עמדה על 32.3% (לעומת 32.9% ב-2006). לעומת זאת תחולת העוני של נפשות וילדים עלו במעט בין שתי השנים (עליות שאינן מובהקות סטטיסטית).

לאחר מגמה של ירידה בתרומת תשלומי ההעברה והמיסים הישירים להפחתת העוני, התייצב שיעור המשפחות הנחלצות מעוני בעקבות אמצעים אלה ברמה של 38.3%. בניתוח לנפשות וילדים אף מסתמנת עליה מסוימת בתרומתם לצמצום העוני: ב-2008 חילצו תשלומי ההעברה והמיסים הישירים 27.7% מהנפשות ו-15.9% מהילדים מעוני – לעומת 26.8% מהנפשות ו-14.3% מהילדים ב-2007. לשם השוואה, ב-2002 תשלומי ההעברה והמיסים הישירים חילצו מעוני כמעט 40% מהנפשות ו-30% מהילדים. מגמת הצמצום בהשפעת התמיכות הכספיות והמיסוי הישיר בהפחתת עוני נבלמה לגבי ילדים כבר ב-2007 והתרחבה גם לגבי נפשות ב-2008.

תרשים 1: תחולת העוני של משפחות, נפשות וילדים, 2002-2008

בלוח 3 מובאות תחולות העוני לפי הגדרות הכנסה שונות, ונעשה בו "פירוק" של תרומת המיסים הישירים ותשלומי ההעברה לסוגיהם (מביטוח לאומי, ממוסדות ממשלתיים אחרים וממשקי בית אחרים) להפחתת העוני. כפי שניתן לראות, תרומת תשלומי ההעברה (ללא מיסים ישירים) להפחתת עוני עומדת על כ-47%, והיא מחולקת לשלושה מרכיבים: קצבאות הביטוח הלאומי, שהן עיקר תשלומי ההעברה, "תורמות" כ-36%, ומרכיבי התמיכה ממוסדות ממשלתיים אחרים ותמיכה ממשקי בית אחרים (הכוללים גם תשלומי מזונות) תורמים עוד כ-

6% כל אחד. המשמעות היא שההשפעה ה"נקייה" של הממשלה בתחום תשלומי ההעברה להפחתת העוני מגיעה לכ-90% מסך התרומה של תשלומי ההעברה למשפחות.⁷

לוח 3: תחולת העוני (אחוזים ומספרים מוחלטים), 2007-2008

שיעור הירידה בתחולת העוני לאחר תשלומי העברה ומיסים ישירים	לאחר תשלומי העברה ומיסים ישירים	לפני תשלומי העברה ומיסים ישירים	
אחוזים			
			2008
38.3	19.9	32.3	משפחות
27.7	23.7	32.7	נפשות
15.9	34.0	40.4	ילדים
			2007
38.4	19.9	32.3	משפחות
26.8	23.8	32.5	נפשות
14.3	34.2	39.9	ילדים
מספרים מוחלטים			
			2008
	420,100	680,900	משפחות
	1,651,300	2,283,300	נפשות
	783,600	931,300	ילדים
			2007
	412,900	669,100	משפחות
	1,630,400	2,225,600	נפשות
	773,900	901,000	ילדים

תרומת אמצעי המדיניות להפחתת **עומק** העוני מובאת בנספח 3, והיא מלמדת על ביצועיה של הממשלה בהשגת הקלה במצבם של העניים, אף אם לא נחלצו מעוני. הממצאים מורים על ירידה קלה, אם כי לא מובהקת, בתרומת אמצעי המדיניות להפחתת עומק העוני שבו שרויות המשפחות (מ-43.5% ב-2007 ל-42.6% ב-2008).

⁷ ישנם העברות נוספות מהממשלה למשפחות, כגון קצבאות בעין, שאינן מובאות בחשבון. כן ישנן תמיכות הניתנות לעסקים שונים במסגרת החוק לעידוד השקעות הון וחוקים אחרים, אשר פועלות להעלאת הרווחים וכתוצאה מכך גם ההכנסות של משקי בית אחדים (סביר להניח שמהעשירונים הגבוהים), שאין דרך לכמת את השפעתם במסגרת זו.

לוח 3א. תחולות העוני לפי המדרות הכנסה שונות, ותדומת המיסוי הישיר ותשלומי ההעברה לסווגיהם להפחתת העוני, 2007 ו-2008.

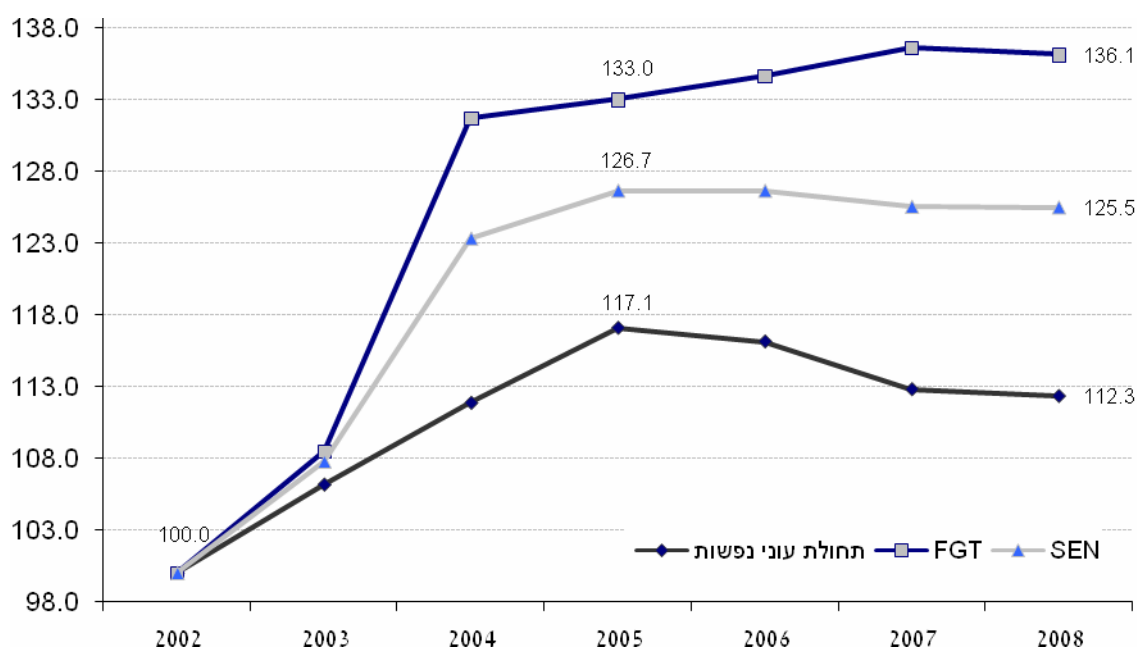
שנה	שעור היידיה בתחולת העוני										תחולת העוני									
	לאחר העברות ממשקי בית אחרים בלבד	לאחר העברות ממוסדות (ללא ביטוח לאומי)	לאחר העברות מביטוח לאומי בלבד	לאחר תשלומי העברה	לאחר תשלומי העברה ומיסוי ישירים	לאחר תשלומי העברה ומיסוי ישירים	לאחר תשלומי העברה ומיסוי ישירים	לאחר תשלומי בית ופרטים בלבד	לאחר תשלומי ממוסדות בלבד	לאחר תשלומי ביטוח לאומי בלבד	לאחר תשלומי העברה בלבד	לפני תשלומי העברה ומיסוי ישירים	משפחות נפשות ילידים 2007	משפחות נפשות ילידים 2008						
2.4	2.2	16.2	22.6	14.1	34.2	38.9	39.0	33.4	30.8	39.9	20.4	17.1	32.3	20.9	32.5					
4.0	3.9	27.8	35.5	26.7	23.8	31.2	31.2	23.4	20.9	32.5	20.4	17.1	32.3	20.9	32.5					
6.4	5.8	36.7	47.1	38.3	19.9	30.2	30.4	20.4	17.1	32.3	20.4	17.1	32.3	20.9	32.5					
5.9	5.7	36.3	46.7	38.3	19.9	30.4	30.4	20.6	17.2	32.3	20.6	17.2	32.3	20.9	32.5					
3.7	4.4	27.1	34.9	27.7	23.7	31.5	31.3	23.9	21.3	32.7	23.9	21.3	32.7	23.9	32.7					
2.3	2.7	16.1	22.3	15.9	34.0	39.5	39.3	33.9	31.4	40.4	33.9	31.4	40.4	33.9	40.4					

לוח 4 להלן מרכז את ממצאי העוני ואי השוויון בקרב משפחות, נפשות וילדים בכלל האוכלוסייה לפי מדדים נבחרים, בשנים 2002 עד 2007, ותרשים 2 לאחריו מציג את תחולת העוני לפי מדדים נבחרים.

לוח 4: ממדי העוני לפי מדדים נבחרים, 2008-2002

המדד	2008	2007	2006	2005	2004	2003	2002
תחולת העוני של משפחות	19.9%	19.9%	20.0%	20.6%	20.3%	19.3%	18.1%
תחולת העוני של נפשות	23.7%	23.8%	24.5%	24.7%	23.6%	22.4%	21.1%
תחולת העוני של ילדים	34.0%	34.2%	35.8%	35.2%	33.2%	30.8%	29.6%
יחס פער ההכנסות ("יחס פער העוני")	34.2%	34.2%	33.8%	33.1%	33.3%	30.5%	29.7%
מדד FGT (יחס פער ההכנסות הריבועי)	0.0417	0.0418	0.0412	0.0407	0.0403	0.0332	0.0306
מדד גייני של העניים	0.2051	0.2039	0.1946	0.1948	0.204	0.1852	0.1833
מדד SEN	0.113	0.113	0.114	0.114	0.111	0.097	0.090

תרשים 2: מדדי עוני נבחרים, 2008-2002 (100.0 = 2002)

יחס פער ההכנסות המבטא את עומק העוני של המשפחות (דהיינו את המרחק הממוצע של הכנסת העניים מקו העוני), שעמד על 34.3% ב-2007, נותר באותה רמה בדיוק ב-2008. מדד FGT, המשקף את חומרת העוני ומשלב את השפעת תחולת העוני עם עומק העוני תוך מתן משקל גבוה יותר לעניים יותר, התייצב לראשונה בשנים האחרונות ונותר ללא שינוי בין שתי השנים, וכך גם מדד SEN. כל המדדים שנסקרו לעיל: תחולת העוני, עומקו וחומרתו - מצביעים אפוא על יציבות מוצקה בין 2007 ל-2008. מבין כל המדדים המובאים בלוח 4, המדד היחיד המצביע על שינוי כלשהו בין שתי השנים הוא מדד גיני של העניים, שעלה בכחצית האחוז.

יצוין, שאינדיקציות מהסקר מצביעות על כך שהמשבר הכלכלי שנתן את אותותיו במחצית השנייה של 2008 קיזז במלואה את העלייה הריאלית בהכנסה הפנויה שהושגה במחצית הראשונה של השנה, וכן מחק את השיפור שהיה יכול להיות מושג בתחולת העוני של נפשות וילדים ב-2008.

3. ניתוח לפי קבוצות אוכלוסייה

הממצאים שהובאו עד כה הראו שעל אף המאפיינים המקרו-כלכליים השונים של שתי השנים הנסקרות – 2007 ו-2008 – תמונת העוני והפערים החברתיים נותרה כמעט זהה בהתייחסות לכלל האוכלוסייה. עם זאת בחינת מצבן של קבוצות אוכלוסייה ספציפיות מעלה כי התמונה אינה אחידה.

בלוחות הבאים מובאים ממצאים נבחרים לפי קבוצות אוכלוסייה. לוח 5 מציג את תחולת העוני של משפחות לפי ההכנסה לפני ואחרי תשלומי העברה ומסים ישירים, ואת שיעור הירידה בתחולת העוני כתוצאה מתשלומי העברה ומיסים ישירים⁸, בקבוצות אוכלוסייה שונות (בנספח 2 מובאים אותם נתונים לגבי נפשות). לוח 6 מציג את חלקה של כל קבוצה בסך האוכלוסייה ובאוכלוסייה הענייה, ולוח 7 מביא מדדים נוספים להערכת ממדי העוני בקבוצות השונות, כגון: עומק העוני וחומרתו.

להלן הממצאים העיקריים העולים מלוחות אלה:

- תחולת העוני של משפחות **ערביות המשיכה לרדת**, מ-54.0% ב-2006 ל-51.4% ב-2007 ול-49.4% ב-2008. הירידה מ-2006 ל-2008 מובהקת סטטיסטית. ירידה זו מיוחסת בעיקרה להשתלבות בשוק העבודה: בין 2007 ל-2008 עלה מספר המפרנסים (בממוצע למשפחה) בכ-4%, לאחר עליה בשיעור דומה שהתרחשה גם בין 2006 ל-2007 (לשם

⁸ תחולת העוני של ההכנסה שלפני תשלומי העברה ומיסים ישירים עשויות להטות את השפעת המדיניות, שכן סביר להניח שאלמלא קיומה של מערכת תמיכות כספיות, היתה התנהגות הפרטים והכנסתם הכלכלית משתנה. הסתכלות זו מתעלמת גם מהשפעות ארוכות טווח יותר של מערכות המיסוי והקצבאות. ניתוח השפעות ארוכות טווח יותר מחייב מחמקר מעמיק יותר.

השוואה, באוכלוסייה היהודית עלה שיעור המפרנסים בכ-2% בין 2006 ל-2008). מקביל **ירד חלקם** של הערבים באוכלוסייה העניה מ-34.6% ב-2007 ל-33.8% ב-2008.

- הירידה בשיעורי העוני של משפחות ערביות קשורה גם בשינויים בהרכב המשפחות הערביות: שיעור המשפחות שראשן בגיל העבודה ללא ילדים, עולה באופן איטי אך עקבי, מכ-18% ב-2005 לכ-21% ב-2008. משפחות אלה מתאפיינות במספר נפשות נמוך באופן יחסי לאוכלוסייה זו (3 נפשות בממוצע למשק בית).
- תרומת **אמצעי המדיניות להפחתת עוני עלתה אצל הערבים** ב-2008, מ-11.8% ב-2007 ל-13.5% ב-2008, אך היא עדיין קטנה בהרבה בהשוואה לרמתה אצל היהודים – כ-46%. ההסבר לפערים הגדולים בין ערבים ליהודים בתחום זה נעוץ בעיקר בהרכב האוכלוסייה הערבית אל מול מבנה הקצבאות: קצבאות הזיקנה והשאירים הן הקצבאות הגדולות ביותר, ואילו האוכלוסייה הערבית צעירה יחסית ומאופיינת במספר גדול של ילדים.
- מצבם של **הקשישים** נותר **יציב**. תחולת העוני שלהם עמדה על 22.7% ב-2008 (לעומת 22.6% ב-2007). עדכון הקצבאות בשיעור של 2.5% בראשית 2008 והעלאתן (באפריל 2008) בשיעור ממוצע של כ-2%, אל מול עליית המחירים בפועל ב-4.5% ב-2008 - הובילו ליציבות בתחולת העוני של קשישים.
- המדדים האחרים להערכת העוני של קשישים - עומק העוני, המדד לחומרת העוני ומדד SEN - מצביעים על **שיפור קל** במצבם של הקשישים. תרומת הממשלה להפחתת עומק העוני של קשישים עלתה בין שתי השנים.
- תחולת העוני של **עולים ירדה** במעט, מ-18.8% ב-2007 ל-18% ב-2008. לעומת זאת מדד יחס פער ההכנסות (עומק העוני) **עלה** מ-27.6% ל-29.4% בין שתי השנים⁹.
- תחולת העוני של **משפחות עם ילדים ירדה** במעט, מ-24.8% ב-2007 ל-24.5% ב-2008. ירידה זו משקפת ירידה בתחולת העוני של משפחות עם 1-3 ילדים (מ-18.4% ל-17.8%), שקוזה בחלקה בעלייה בשיעורי העוני של משפחות גדולות יותר (מ-56.5% ל-57.8%) בין השנים 2007 ו-2008.
- העלייה בתחולת העוני של המשפחות הגדולות משקפת, קרוב לוודאי, עליה בתחולת העוני של **חרדים** המאופיינים במשפחות גדולות. בסקרים שבהם משתמשים לצורך הכנת דוח זה לא ניתן לאתר בצורה ישירה את המשפחות החרדיות. על פי הגדרות

⁹ עולה הוא מי שעלה לישראל משנות ה-90 ואילך. הממצאים מצביעים על כך שמצבם של העולים הוותיקים יותר טוב מזה של החדשים יותר, אם כי בעולים החדשים בסקר כלולים כנראה גם עובדים זרים.

שונות¹⁰, נמצא כי שיעורי העוני של קבוצה זו גבוהים במידה ניכרת בהשוואה לקבוצות אחרות (למעט ערבים) ומגיעים לשיעורים שבין 60 ל-70 אחוזים (לגבי משפחות). אולם להערכתנו, במגבלות הנתונים לא ניתן להסיק על שינויים קצרי טווח לגבי אוכלוסייה זו ללא מחקר נוסף ולפיכך החרדים, אף שמדובר בקבוצה המאופיינת בשיעורי עוני גבוהים במיוחד, נעדרים מהלוחות של הדוח בשלב זה¹¹.

- **שיעור המשפחות החד-הוריות העניות ירד** מ-29.8% ב-2007 ל-28.8% ב-2008 ואולם המשפחות העניות נעשו **עניות יותר**: יחס פער ההכנסות (המבטא את המרחק הממוצע של הכנסת העניים מקו העוני) **עלה בשיעור חד**: מ-32.8% ל-36.9% ומדד FGT לחומרת העוני רשם עלייה חדה של כ-22%. עליות אלו נמצאו מובהקות סטטיסטית.
- החמרה זו במצבן של המשפחות החד הוריות העניות מוסברת בהרעת מצבן בשוק העבודה, כנראה על רקע פיטורי המפרנס היחיד במשק הבית: ההכנסה מעבודה ירדה בשיעור ריאלי של כ-4% ומספר המפרנסים הממוצע למשפחה **ירד ב-1.7%**. במקביל לכך עלה מאוד מרכיב ה"תמיכה מפרטים" של משפחות אלה (בשיעור ריאלי של כ-18%).
- תחולת העוני של **משפחות עובדות נותרה יציבה** ברמה של 12.2%. יציבות זו משתקפת גם במדדי העוני האחרים, המראים את עומק העוני וחומרתו. לעומת זאת חלקה של האוכלוסייה העובדת באוכלוסייה העניה ממשיך את מגמת הגידול של שני העשורים האחרונים: ב-2008 הגיע חלקה של האוכלוסייה העובדת ל-46.3% מכלל האוכלוסייה העניה, לעומת 45.7% ב-2007.
- חלקן של המשפחות **שאינן עובדות בגיל העבודה** מכלל האוכלוסייה הולך וקטן בהתמדה בשנים האחרונות. כך, למשל, בעוד שבשנת 2002 הן היוו כ-12% מכלל המשפחות, ב-2008 ירד חלקן ל-9%. ממצא זה משקף הצלחה של המדיניות בשילובם בעבודה של רבות מהמשפחות הללו. עם זאת שיעורי העוני הגבוהים מאוד של מי שנותרים בקבוצה זו מוסיפים **לעלות**: ב-2006 היו 66% מהמשפחות הללו עניות לפי הכנסתן הפנויה. ב-2007 עלה שיעור זה ל-69.8% וב-2008 הוא עלה עוד ל-71.4%.

¹⁰ ההגדרה המקובלת לאיתור משפחות חרדיות בסקרי הכנסות והוצאות עושה שימוש בשדה "מוסד לימודים אחרון": המשפחה תוגדר חרדית אם אחד מבני המשפחה למד בשיבה. הגדרה זו מכילה, בשיעורים לא מבוטלים, גם משפחות שאינן חרדיות. מנגד, משפחות חרדיות אינן נכללות בה. כתוצאה מכך מתקבלים נתונים דמוגרפיים בלתי סבירים על האוכלוסייה החרדית. כך למשל, לפי הגדרה זו, מספר המשפחות החרדיות בסקר הכנסות קטן ב-2008 בכ-18% - אף שבמציאות הגידול הטבעי באוכלוסייה זו גבוה מהממוצע. כתוצאה מכך מתקבלים ממצאים תמוהים לגבי העוני: בעת הקיצוץ העמוק בקצבאות בין 2002 ל-2004, ירדה תחולת העוני של חרדים לפי הגדרה זו במידה ניכרת. הגדרה אחרת לחרדים מופיעה אצל גוטליב, ד. (2007), "העוני וההתנהגות בשוק העבודה בחברה החרדית", סדרת מחקרי מדיניות, מס' 4, התוכנית לכלכלה וחברה, מכון ון ליר בירושלים, 1-56. על פי הגדרה זו שיעורי התעסוקה של חרדים שונים מאוד מאלה המתקבלים לפי ההגדרה המקובלת הנ"ל.

¹¹ מינהל המחקר והתכנון עובד כדי לגבש את אופן שילובה של אוכלוסייה זו בפרסומים המבוססים על סקרי הלמ"ס.

תשלומי ההעברה מחלצים רק כ-20% מהמשפחות הללו מעוניי (לעומת כ-38% מכלל המשפחות).

- תחולת העוני של משקי בית שבראשם **בעלי השכלה בינונית** עלתה מ-20.9% ב-2007 ל-22.1% ב-2008. לעומתם נרשמה ירידה בתחולת העוני של בעלי השכלה גבוהה (מ-13.4% ל-12.8%). לעומת זאת מדדי עומק העוני וחומרתו מעידים על יציבות במצבה של האוכלוסייה הענייה בשתי קבוצות אלו.
- תחולת העוני של משקי בית שבראשם **בעלי השכלה נמוכה** שעמדה על 44.6% ב-2008 נותרה **יציבה**, ואילו המדדים לעומק העוני ולחומרתו **ירדו** בין שתי השנים: מדד עומק העוני ירד מ-38.6% ל-35.9% ומדד EGT לחומרת העוני ירד אף הוא במידה ניכרת (כ-15%).

לוח 5: תחולת העוני של משפחות לפי קבוצות אוכלוסייה (אחוזים), 2007 ו-2008

שיעור הירידה בתחולת העוני לאחר תשלומי העברה ומיסים (אחוזים)		הכנסה לאחר תשלומי העברה ומיסים		הכנסה לפני תשלומי העברה ומיסים		
2008	2007	2008	2007	2008	2007	
38.3	38.3	19.9	19.9	32.3	32.3	סך כל האוכלוסייה
46.2	46.8	15.3	15.0	28.4	28.3	יהודים
13.5	11.8	49.4	51.4	57.1	58.3	ערבים
59.4	59.5	22.7	22.6	55.9	55.9	קשישים*
55.7	53.2	18.0	18.8	40.7	40.2	עולים
20.6	18.5	24.5	24.8	30.9	30.5	משפחות עם ילדים - סך הכול
25.8	22.9	17.8	18.4	24.0	23.8	3-1 ילדים
11.1	10.5	57.8	56.5	65.1	63.2	4 ילדים ויותר
11.4	10.9	68.6	66.7	77.4	74.9	5 ילדים ויותר
38.6	36.5	28.8	29.8	46.9	46.9	משפחות חד הוריות
						מצב תעסוקתי של ראש משק הבית:
34.8	33.1	12.2	12.2	18.8	18.2	עובד
36.8	34.8	12.2	12.1	19.3	18.6	שכיר
17.3	19.3	12.7	12.4	15.3	15.4	עצמאי
20.2	23.5	71.4	69.8	89.5	91.2	לא עובד בגיל עבודה
34.7	33.4	23.0	23.5	35.3	35.2	מפרנס אחד
35.9	30.9	3.0	2.8	4.7	4.1	שני מפרנסים ויותר
						קבוצות גיל של ראש משק הבית:
32.9	28.1	24.4	25.7	36.4	35.7	עד 30
22.5	23.0	20.7	20.5	26.7	26.6	בגיל 31 - 45
31.9	36.1	14.5	14.1	21.3	22.0	בגיל 46 עד גיל הפנסיה
60.3	60.5	23.1	23.5	58.2	59.3	בגיל פרישה לפי חוק**
						קבוצות השכלה של ראש משק הבית:
35.1	36.2	44.6	44.3	68.7	69.4	עד 8 שנות לימוד
34.2	35.9	22.1	20.9	33.5	32.6	בין 9 ל-12 שנות לימוד
44.9	42.4	12.8	13.4	23.2	23.2	13 ומעלה שנות לימוד

* אישה בגיל 60 ויותר וגבר בגיל 65 ויותר.

** ההגדרה הותאמה לגיל הפרישה מעבודה על פי חוק גיל הפרישה. לפיכך אוכלוסייה זו אינה קבועה, עד להשלמת תהליך העלאת גיל הפרישה.

לוח 6: חלקם של סוגי משפחות בכלל האוכלוסייה ובאוכלוסייה הענייה לפי מאפיינים דמוגרפיים ותעסוקתיים, 2006-2007

הענייה האוכלוסייה				כלל האוכלוסייה		
לאחר תשלומי העברה ומיסים ישירים		לפני תשלומי העברה ומיסים ישירים				
2008	2007	2008	2007	2008	2007	
66.2	65.4	75.9	75.8	86.4	86.6	יהודים
33.8	34.6	24.1	24.2	13.6	13.4	ערבים
22.3	22.3	33.9	34.0	19.6	19.6	קשישים*
17.2	17.9	24.0	23.6	19.0	19.0	עולים
56.7	57.5	44.1	43.5	46.0	46.1	משפחות עם ילדים - סך הכול
34.2	35.3	28.4	28.2	38.3	38.3	1-3 ילדים
22.5	22.2	15.6	15.3	7.8	7.8	4 ילדים ויותר
12.8	12.9	8.9	9.0	3.7	3.9	5 ילדים ויותר
7.7	8.0	7.7	7.8	5.3	5.4	משפחות חד הוריות
						מצב תעסוקתי של ראש משק הבית:
46.3	45.7	43.8	42.1	75.4	74.7	עובד
40.3	39.7	39.4	37.5	66.0	65.2	שכיר
6.0	5.9	4.4	4.5	9.3	9.5	עצמאי
32.3	32.6	25.0	26.3	9.0	9.3	לא עובד בגיל עבודה
40.1	39.9	37.8	37.0	34.6	33.9	מפרנס אחד
6.2	5.8	6.0	5.1	40.8	40.8	שני מפרנסים ויותר
						קבוצות גיל של ראש משק הבית:
21.9	23.3	20.2	20.0	17.9	18.1	עד 30
35.9	35.3	28.6	28.2	34.6	34.3	בגיל 31 - 45
22.0	21.8	19.9	21.0	30.2	30.9	בגיל 46 עד גיל הפנסיה
20.2	19.7	31.3	30.8	17.4	16.7	בגיל פרישה לפי חוק**
						קבוצות השכלה של ראש משק הבית:
25.5	26.5	24.2	25.6	11.4	11.9	עד 8 שנות לימוד
41.9	40.2	39.3	38.7	37.9	38.4	בין 9 ל-12 שנות לימוד
32.6	33.3	36.5	35.7	50.8	49.7	13 ומעלה שנות לימוד

* אישה מגיל 60 וגבר מגיל 65.

** ההגדרה הותאמה לגיל הפרישה מעבודה על פי חוק גיל הפרישה. לפיכך אוכלוסייה זו אינה קבועה, עד להשלמת תהליך העלאת גיל הפרישה.

לוח 7: הערכת ממדי העוני בקבוצות אוכלוסייה שונות¹ לפי מדדים נבחרים, 2006 ו-2007

מדד SEN		מדד FGT		יחס פער ההכנסות		
2008	2007	2008	2007	2008	2007	
0.113	0.113	0.042	0.042	34.2	34.3	סך כל האוכלוסייה
0.076	0.073	0.027	0.026	32.8	32.0	יהודים
0.263	0.276	0.101	0.107	36.0	37.0	ערבים
0.075	0.081	0.022	0.024	23.0	23.4	קשישים*
0.073	0.072	0.025	0.023	29.4	27.6	עולים
0.140	0.140	0.052	0.052	35.4	35.2	משפחות עם ילדים - סך הכול
0.087	0.087	0.032	0.032	33.9	33.2	1-3 ילדים
0.293	0.288	0.109	0.109	36.7	37.1	4 ילדים ויותר
0.341	0.333	0.128	0.126	37.1	37.6	5 ילדים ויותר
0.161	0.146	0.061	0.050	36.9	32.8	משפחות חד הוריות
						מצב תעסוקתי של ראש משק הבית:
0.062	0.063	0.018	0.018	26.9	26.9	עובד
0.061	0.062	0.017	0.017	26.5	26.5	שכיר
0.072	0.066	0.025	0.022	29.7	30.4	עצמאי
0.534	0.521	0.265	0.258	50.9	50.9	לא עובד בגיל עבודה
0.135	0.139	0.040	0.040	28.0	27.8	מפרנס אחד
0.013	0.012	0.004	0.003	20.6	21.3	שני מפרנסים ויותר
						קבוצות גיל של ראש משק הבית:
0.142	0.154	0.055	0.058	35.4	34.9	עד 30
0.128	0.129	0.045	0.048	33.9	35.1	בגיל 31 - 45
0.085	0.076	0.035	0.030	39.0	36.9	בגיל 46 עד גיל הפנסיה
0.071	0.075	0.019	0.020	21.4	21.0	בגיל פרישה לפי חוק**
						קבוצות השכלה של ראש משק הבית:
0.255	0.286	0.098	0.116	35.9	38.6	עד 8 שנות לימוד
0.126	0.120	0.046	0.043	33.9	33.1	בין 9 ל-12 שנות לימוד
0.073	0.070	0.027	0.024	33.5	32.5	13 ומעלה שנות לימוד

* אישה מגיל 60 וגבר מגיל 65.

** ההגדרה הותאמה לגיל הפרישה מעבודה על פי החוק. לפיכך אוכלוסייה זו אינה קבועה, עד להשלמת תהליך העלאת גיל הפרישה.

לוח 8 מציג את ממדי העוני לפי מחוזות גיאוגרפיים בחלוקה ליהודים וערבים¹². בין 2007 ל-2008 ירדה תחולת העוני ברוב המחוזות, למעט תל אביב והדרום. במחוז הצפון ירדה תחולת העוני של משפחות מ-32.4% ל-30.9% ובמחוז המרכז היא ירדה מ-12.1% ל-11.3%. לעומת זאת במחוז תל אביב תחולת העוני של משפחות עלתה מ-12.1% ל-13.7% ובמחוז הדרום מ-23.2% ל-23.6%. מגמות השינוי בתחולת העוני של נפשות וילדים במחוזות השונים – דומות.

המדדים לעומק העוני וחומרתו מורים על מגמות שאינן בהכרח דומות: במחוזות ירושלים והצפון העניים נעשו עניים יותר, ואילו במחוזות האחרים (למעט מחוז תל אביב שבו שני המדדים – עומק העוני וחומרת העוני – מציגים מגמות סותרות) מדדים אלה מצביעים על הטבה מסוימת במצבם.

בדומה ל-2007, במחוז ירושלים ממדי העוני, כפי שהם מתבטאים בשיעור העניים ובחומרת העוני שלהם, היו הגבוהים ביותר ב-2008. תחולת העוני של משפחות במחוז זה מגיעה ל-32.2% ושל ילדים ל-54.9%. במחוז המרכז שהחליף ב-2008 את מחוז תל אביב כמחוז שבו ממדי העוני הנמוכים ביותר, תחולת העוני של משפחות מגיעה ל-11.3%, קרוב למחצית מהרמה הארצית, ואף המדדים לעומק העוני וחומרתו הם הנמוכים ביותר מבין המחוזות.

מחוז ירושלים ממשיך להיות המחוז העני ביותר לגבי ערבים ויהודים. אף שרמת העוני של המשפחות הערביות בירושלים גבוהה במידה ניכרת מזו של המשפחות היהודיות. שיעור הנפשות העניות היהודיות במחוז ירושלים מגיע ל-30.9% ושל הילדים ל-44.8% - לעומת שיעורים של 63.2% ו-72.7% (בהתאמה) של הנפשות הערביות. המרחק בין שתי קבוצות הלאום מצטמצם כאשר משווים את מצבן של המשפחות העניות בלבד: בכל המחוזות והלאומים ההכנסה רחוקה בכ-30% מהכנסת קו העוני, למעט מחוז ירושלים, שבו יחס פער ההכנסה הממוצעת של העניים מגיע לכ-39% מקו העוני לגבי יהודים ולכ-47% לגבי ערבים.

לוח 9 מציג את מדדי ג'יני לאי השוויון בהכנסה הכלכלית ובהכנסה הפנויה לאורך זמן. המדד לגבי ההכנסה הפנויה מראה על עליה של כמחצית האחוז בין 2007 ל-2008¹³, ועל ירידה מצטברת בשיעור דומה בשלוש השנים שבין 2005 ל-2008.

העלייה המצטברת במדד ג'יני לאי השוויון בהכנסה הפנויה בין 2002 ל-2008 מגיעה ל-4.7%. לעומת זאת המדד לגבי ההכנסה הכלכלית (שאינה כוללת את התערבות הממשלה דרך מיסים ישירים וקצבאות) ירד בשיעור זהה באותה התקופה.

¹² למעט בתאים שבהם לא ניתן היה לחשב את המדדים עקב מיעוט תצפיות.

¹³ מ-2006 יושמה בסקרי הכנסות שיטה חדשה שבמסגרתה נעשה מיצוע של הכנסות של מספר נתון של תצפיות בעלות הכנסות גבוהות במיוחד ("קטימה כלפי מעלה"). שינוי זה אינו משפיע על ממדי העוני, אולם הוא עשוי להשפיע על מדדי אי השוויון וחלוקת ההכנסות. עם זאת, מבדיקות שנעשו לגבי נתוני העבר נראה כי שינויים אלה אינם גדולים במדדים שנבחנו.

לוח 8 : תחולת העוני לפי מחוזי ודת, 2007 – 2008

FGT	פער ההכנסות	2008				FGT	פער ההכנסות	2007				סך הכל*
		תחולת העוני						תחולת העוני				
		ילדים	נפשות	משפחות	משפחות			ילדים	נפשות	משפחות	משפחות	
0.042	34.2	34.0	23.7	19.9	0.042	34.2	34.2	23.8	19.9	סך הכל*		
0.107	43.1	54.9	41.1	32.2	0.103	41.4	55.6	42.6	33.3	קרוטלים		
0.051	32.2	42.8	33.7	30.9	0.047	29.8	44.9	35.5	32.4	הצפון		
0.031	31.7	31.5	21.1	18.3	0.037	34.6	31.4	20.7	18.2	חיפה		
0.018	30.4	17.0	12.2	11.3	0.022	32.3	18.8	13.3	12.2	המרכז		
0.025	31.5	23.4	15.2	13.7	0.023	32.8	20.3	13.0	12.1	תל אביב		
0.039	31.3	35.2	25.8	23.6	0.043	33.7	36.4	26.1	23.2	הדרום		
0.027	32.8	23.6	16.4	15.3	0.026	32.0	23.8	16.2	15.0	יחזים		
0.065	39.1	44.8	30.9	23.7	0.057	36.0	45.9	31.4	23.6	קרוטלים		
0.024	29.6	19.3	16.6	18.5	0.022	28.4	17.7	16.0	18.4	הצפון		
0.017	29.4	17.9	12.9	13.3	0.020	31.3	20.4	13.1	13.2	חיפה		
0.012	29.0	11.5	8.7	9.0	0.015	30.1	14.2	10.2	10.1	המרכז		
0.024	31.7	22.1	14.6	13.5	0.022	32.3	19.8	12.8	12.0	תל אביב		
0.033	32.5	25.6	20.2	21.3	0.028	30.3	25.7	19.8	20.8	הדרום		
0.101	36.0	62.1	53.1	49.4	0.107	37.0	62.5	54.5	51.4	ערבים**		
0.200	47.3	72.7	63.2	59.0	0.212	47.3	74.1	69.3	69.9	קרוטלים		
0.073	32.9	56.2	47.6	45.7	0.067	30.1	60.4	51.1	48.1	הצפון		
0.074	33.8	56.2	46.5	43.2	0.089	37.8	50.8	44.3	44.0	חיפה		

* הסך הכול כולל גם את מחוז יהודה ושומרון.

** במחוזות מרכז, תל אביב ודרום אצל ערבים - לא חושב בשל קניטת התפנית.

לוח 9: מדד ג'יני לאי שוויון בהתחלקות ההכנסות באוכלוסייה, 2008-2002

שנה	לפני תשלומי העברה ומיסים ישירים	לאחר תשלומי העברה ומיסים ישירים	אחוז הירידה הנובע מתשלומי העברה ומיסים
2008	0.5118	0.3853	24.7
2007	0.5134	0.3831	25.4
2006	0.5237	0.3923	25.1
2005	0.5225	0.3878	25.8
2004	0.5234	0.3799	27.4
2003	0.5265	0.3685	30.0
2002	0.5372	0.3679	31.5
1999	0.5167	0.3593	30.5
השינוי במדד ג'יני (אחוזים)			
2008 לעומת 2007	-0.3	0.6	
2008 לעומת 2005	-2.1	-0.6	
2008 לעומת 2002	-4.7	4.7	
2008 לעומת 1999	-1.0	7.2	

ג. מדדי עוני ואי שוויון נוספים

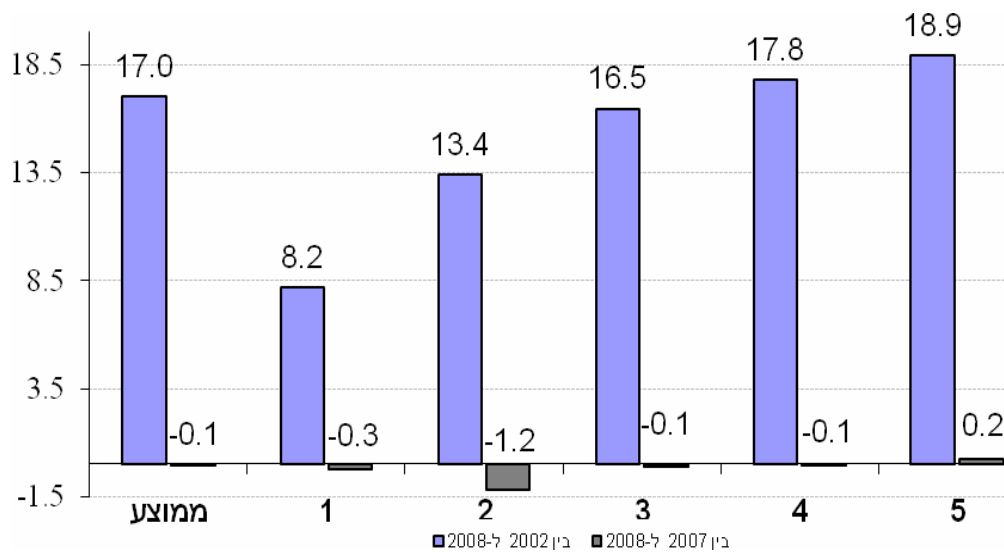
1. נתונים כספיים לפי חמישונים

חלק זה מציג נתונים נבחרים בדבר רמת חייה של האוכלוסייה לפי חמישונים¹⁴ ב-2007 ו-2008.

תרשים 3 מראה את הגידול הריאלי בהכנסה הפנויה לנפש תקנית לפי חמישונים ב-2008 ובתקופה 2002 עד 2008. בין 2007 ל-2008 נותרה ההכנסה כמעט ללא שינוי (-0.1%) בכלל האוכלוסייה. גם בחמישון הראשון, השלישי והרביעי נותרה ההכנסה פחות או יותר ברמתה מ-2007 ובחמישון השני היא ירדה בשיעור חריג יחסית, של 1.2%. רק בחמישון העליון נרשמה עליה קלה בין שתי השנים (0.2%).

בהסתכלות ארוכת טווח יותר, מאז 2002, עלתה ההכנסה בשיעור ריאלי מצטבר של 17% בכלל האוכלוסייה. בשני החמישונים העליונים היא עלתה בשיעור קרוב (בין 17% ל-19%), בחמישון השני היא עלתה ב-13.4% ובחמישון התחתון בשיעור הנמוך בכמחצית – 8.2%.

תרשים 3: השינוי הריאלי בהכנסה הפנויה לנפש תקנית לפי חמישונים (אחוזים)

¹⁴ החמישונים מוינו לפי ההכנסה הפנויה לנפש תקנית כאשר כל חמישון מונה 20% מהמשפחות הגדרה זו תואמת גם את הגדרת יעד העוני הממשלתי (ראו פרק ד' להלן).

לוח 10 להלן מציג את ההכנסה ב-2008, לפי מקור וסוג הכנסה, וכן את השינוי הריאלי באחוזים לעומת 2007; לוח 11 מציג את חלוקת "עוגת" ההכנסות להגדרותיהן השונות בין החמישוניים; ולוח 12 מציג את השינויים בהוצאות המשפחות ואת חלוקת "עוגת" ההוצאות בין החמישוניים.

ממצאי לוח 10 מורים כי ההכנסה מעבודה ירדה בממוצע ב-1.1% וכי ירידה זו היתה משותפת לחמישון התחתון, השלישי והרביעי. בחמישון השני והעליון נותרה ההכנסה מעבודה כמעט ללא שינוי. הכנסתו של החמישון העליון מעבודה גבוהה פי 14 מהכנסתו של החמישון התחתון ממקור זה. ירידות ריאליות היו גם בהכנסות משני המקורות האחרים: פנסיה, קופות גמל והון (ירידה של כ-3% בממוצע) והכנסה מקצבאות ותמיכות (ירידה של כ-2% בממוצע). ירידות אלה הובילו לירידה של 1.7% בהכנסה ברוטו לנפש תקנית, ולירידות בשיעורים משתנים בכלל החמישוניים: בחמישון התחתון ירדה ההכנסה ברוטו ב-0.6% וביתר החמישוניים היא ירדה בשיעורים גבוהים יותר, של עד 2%. מנגד ירדו בשיעור חד של כ-8% תשלומי החובה – ובמשולב הובילו להותרתה של ההכנסה הפנויה ללא שינוי ריאלי בכלל האוכלוסייה וכן בכל אחד מהחמישוניים, למעט החמישון השני שהכנסתו הפנויה לנפש תקנית ירדה ב-1.2%. בדומה ל-2007, היחס בין הכנסתו הפנויה המתוקנת של החמישון העליון להכנסת החמישון התחתון הגיע ב-2008 ל-7.8%.

לוח 11 מראה את חלקו של כל חמישון בסך ההכנסה להגדרותיה השונות. הנתונים מורים כי חלקו של החמישון העליון בהכנסה מעבודה עלה מ-46.7% ב-2007 ל-47.3% ב-2008. החמישון הרביעי והחמישי מחזיקים יחד בכ-70% מההכנסה מעבודה אך רק בכשליש מסך ההכנסה מקצבאות ומתמיכות. לעומתם מחזיקים שני החמישוניים הנמוכים בכ-12% מההכנסה מעבודה ובכחצית מההכנסה מקצבאות ומתמיכות. הלוח מלמד עוד על מידת הפרוגרסיביות של המיסוי הישיר לסוגיו: ב-2008 שילם החמישון העליון כמעט 73% ממס ההכנסה, אך רק כ-57% מדמי ביטוח לאומי וכ-42% מדמי ביטוח בריאות.

כמעט מחצית מההכנסה הכלכלית (48.3%), שמקורה בשוק העבודה ובהון – מצויה בידי החמישון העליון, לעומת כ-3% שבידי החמישון התחתון. אמצעי ההתערבות הישירים של הממשלה – מיסים ישירים ותשלומי העברה – מפחיתים את חלקו של החמישון העליון לכ-40% מסך ההכנסה הפנויה, ומעלים את חלקו של החמישון התחתון ל-6.4% ממנה.

חלק 3 בפרק ד' בדוח דן בהרחבה ביעד הממשלתי להפחתת העוני המתבסס על השינוי בהכנסת החמישון התחתון בהשוואה לשינוי בתוצר לנפש.

מגמת השינויים בהוצאה בין החמישוניים השונים פחות אחידה. הממצאים המובאים בלוח 12 מראים כי ההוצאה הכספית לנפש תקנית ירדה בין שתי השנים בכמחצית האחוז. הירידה הריאלית בהוצאה הכספית היתה בחמישון התחתון ובחמישוניים העליונים (רביעי וחמישי). לעומת זאת בחמישוני הביניים, השני והשלישי, עלתה ההוצאה הכספית בכ-3% בממוצע. חלקה

של ההוצאה בסך ההוצאה הכספית ירד מ-12.1% ל-11.7% בחמישון התחתון. גם החמישון הרביעי הקטין את חלקו בסך ההוצאה הכספית, מ-23.5% ל-22.6% ממנה. לעומת זאת החמישונים השני, השלישי והעליון הגדילו את חלקם בסך עוגת ההוצאה.

מאחר ששינוי בהרכב האוכלוסייה בחמישונים השונים עשויים להסביר חלק מהשינויים בנתונים משנה לשנה (שכן מדובר במדגם מתחלף מידי שנה), מובאים נתוני לוח 13 המציגים את הרכב הנפשות בחמישונים השונים (ילדים וקשישים). ב-2007 חלה תזוזה של אוכלוסיות בין החמישון הראשון והשני, באופן ששיעור גבוה יחסית של משפחות גדולות "זזו" לחמישון השני. במעבר מ-2007 ל-2008 לעומת זאת, ההבדלים בהרכב האוכלוסייה נראים זניחים, ולכן הם אינם מסבירים את ההבדלים בשיעורי השינוי בהכנסות ובהוצאות.

בחינת ההכנסה וההוצאה לפי חמישונים תוך שימוש בסולם השקילות הנהוג ב-OECD, דהיינו כאשר מספר הנפשות המתוקנות שווה לשורש מספר הנפשות במשק הבית¹⁵, מעלה כצפוי ממצאים שונים במקצת, המוסברים במבנה סולם השקילות¹⁶. לוחות מקבילים ללוחות 10 עד 12, העושים שימוש בסולם השקילות של ה-OECD במקום סולם השקילות הישראלי, מובאים בנספח הלוחות.

¹⁵ הן לצורך מיון החמישונים והן לצורך חישוב ההכנסה לנפש תקנית. ראו גם פירוט נוסף בפרק על השוואות בינלאומיות להלן.

¹⁶ אמנם שני סולמות השקילות מעניקים משקל שווה למבוגר וליילד, אך סולם השקילות של "שורש מספר הנפשות" שבשימוש ה-OECD, מעניק יתרונות גדולים יותר לגודל המשפחה, ולכן תוספת ההכנסה/הוצאה הנדרשת לנפש נוספת קטנה יחסית לזו הנדרשת לפי הסולם הישראלי. כתוצאה מכך גם הרכב החמישונים הממוינים לפי ההכנסה לנפש תקנית בכל אחד מהסולמות שונה: סולם השקילות הישראלי ייטה להכיל בחמישונים התחתונים פרופורציה גבוהה יותר של משפחות גדולות, היות שכאמור היתרון לגודל שלהן קטן יותר, ולפיכך התוספת הנדרשת בהכנסה/הוצאה גדולה יותר כדי להישאר ברמת חיים קבועה.

לוח 10 : מקור וסוג הכנסה לפי המיטותים*, 2008, והשינוי הריאלי לעומת 2007

מקור/סוג הכנסה**	ההכנסה (נה לחודש)					השינוי הריאלי לעומת 2007, אחוזים						
	ממוצע	1	2	3	4	5	ממוצע	1	2	3	4	5
מעבודד	10,430	1,750	4,660	8,350	12,730	24,640	-1.1	-4.1	-0.2	-1.5	-3.0	0.1
מפנסיה, קופ"ג ורוון	1,320	90	400	880	1,450	3,760	-2.9	14.7	-7.1	-4.8	-3.6	-1.9
מקצבאות ותמיכות	1,600	1,880	1,870	1,530	1,400	1,290	-2.1	-1.1	-4.3	0.8	2.4	-7.8
תשלומי חובה	-2,370	-250	-590	-1,150	-2,360	-7,530	-8.2	-7.0	-7.3	-11.8	-13.4	-6.0
נטו למשפחה	10,970	3,520	6,350	9,620	13,220	22,170	0.2	-0.9	-1.2	0.0	-0.4	1.4
ברוטו למשפחה	13,350	3,760	6,930	10,760	15,580	29,690	-1.4	-1.4	-1.7	-1.4	-2.6	-0.6
כלכלית למשפחה	11,680	1,870	5,020	9,190	14,090	28,220	-1.2	-1.4	-1.0	-1.6	-2.9	-0.2
נטו לנפש תקינת	4,260	1,190	2,280	3,500	5,040	9,290	-0.1	-0.3	-1.2	-0.1	-0.1	0.2
ברוטו לנפש תקינת	5,160	1,280	2,480	3,880	5,860	12,300	-1.7	-0.6	-1.5	-1.3	-2.0	-1.7
כלכלית לנפש תקינת	4,420	520	1,600	3,170	5,190	11,590	-1.4	-0.6	-0.8	-1.8	-1.9	-1.2

* החמישונים מונוי לפי ההכנסה הפנויה לנפש תקינת; כל חמישון מונה 20% מהמשפחות.

** תשלומי החובה הם כמובן "הכנסה" שלילית.

לוח 11: חלקי של כל המישון בסך ההכנסה, 2007-2008

	2008					2007					סוגי הכנסות ותשלומי חובה	
	5	4	3	2	1	סך הכל	5	4	3	2		1
47.3	24.4	16.0	8.9	3.4	100.0	46.7	24.9	16.1	8.9	3.5	100.0	הכנסה מעבודה
57.2	22.0	13.3	6.1	1.4	100.0	56.7	22.2	13.6	6.3	1.2	100.0	מפנסיה, קופי"ג וחיון
16.2	17.5	19.2	23.5	23.6	100.0	17.2	16.8	18.7	24.0	23.4	100.0	מקצבאות ותמכיות
63.4	19.8	9.7	4.9	2.1	100.0	61.9	21.0	10.1	4.9	2.1	100.0	תשלומי חובה
72.6	17.9	6.8	2.4	0.3	100.0	69.7	19.5	7.7	2.7	0.4	100.0	מיס הכנסה
56.6	22.6	11.8	6.4	2.5	100.0	55.7	23.6	12.0	6.1	2.7	100.0	ביטוח לאומי
42.3	23.3	16.1	11.1	7.2	100.0	41.8	23.7	16.2	11.0	7.3	100.0	ביטוח בריאות
40.4	24.1	17.5	11.6	6.4	100.0	39.9	24.3	17.6	11.7	6.5	100.0	נטו למשפחה
44.5	23.3	16.1	10.4	5.6	100.0	44.2	23.6	16.2	10.4	5.6	100.0	ברוטו למשפחה
48.3	24.1	15.7	8.6	3.2	100.0	47.8	24.6	15.8	8.6	3.2	100.0	כלכלית למשפחה

לוח 12: הוצאות לפי חמישונים, שיעורי שינוי ריאליים והתפלגות ההוצאות, 2008-2007

5	4	3	2	1	ממוצע	
ההוצאה בש"ח לחודש, 2008						
8,200	5,410	4,430	3,460	2,620	4,820	הוצאה לצריכה לנפש תקנית
6,290	4,130	3,370	2,660	1,930	3,680	הוצאה כספית לנפש תקנית
18,980	14,000	11,820	9,510	7,400	12,340	הוצאה לצריכה משפחתית
14,640	10,700	9,090	7,400	5,560	9,480	הוצאה כספית משפחתית
השינוי הריאלי לעומת 2007						
0.8	-2.0	2.0	3.9	1.5	0.9	הוצאה לצריכה לנפש תקנית
-0.6	-4.0	1.5	3.8	-0.5	-0.4	הוצאה כספית לנפש תקנית
2.3	-1.1	2.8	6.8	-1.1	1.9	הוצאה לצריכה משפחתית
1.0	-3.6	1.6	6.5	-2.9	0.4	הוצאה כספית משפחתית
חלקה של ההוצאה בסך ההוצאה – 2007						
30.6	23.4	19.0	14.7	12.3	100.0	הוצאה לצריכה משפחתית
30.7	23.5	18.9	14.7	12.1	100.0	הוצאה כספית משפחתית
חלקה של ההוצאה בסך ההוצאה – 2008						
30.8	22.7	19.1	15.4	12.0	100.0	הוצאה לצריכה משפחתית
30.9	22.6	19.2	15.6	11.7	100.0	הוצאה כספית משפחתית

מקור: סקר הוצאות משקי בית 2008, למ"ס.

לוח 13: הרכב החמישונים, 2007 ו-2008

5	4	3	2	1	סך הכול	
2007						
2.72	3.12	3.32	3.43	3.95	3.31	ממוצע נפשות למשפחה
0.54	0.81	0.99	1.24	1.87	1.09	ממוצע ילדים למשפחה
0.36	0.35	0.38	0.44	0.35	0.38	ממוצע קשישים למשפחה
2008						
2.77	3.1	3.33	3.41	3.93	3.31	ממוצע נפשות למשפחה
0.56	0.79	1.02	1.23	1.86	1.09	ממוצע ילדים למשפחה
0.36	0.34	0.4	0.45	0.36	0.38	ממוצע קשישים למשפחה

2. עוני מתמשך

האוכלוסייה העניה אינה קבועה מתקופה לתקופה: חלק מהעניים נחלצים מעוני, חלק אחר מצטרפים לאוכלוסייה זו. ככל שהחלק של המתמידים במצב העוני גדול יותר, כך העוני המתמשך (ה"פרמננטי") רב יותר. בספרות המקצועית מקובל להתייחס להוצאה כמושפעת בעיקר מההכנסה הפרמננטית, שכן על פי תורת ההכנסה הפרמננטית משפחה נוטה לשנות את תצרוכתה השוטפת בעקבות שינויים יציבים בהכנסה ואילו שינויים זמניים בהכנסה נוטים להגדיל בעיקר את החיסכון ואת המוצרים בני קיימא. לכן ההוצאה פחות תנודתית מההכנסה השוטפת. ההנחה היא כי בעת אובדן פתאומי של ההכנסה השוטפת (כמו למשל בשל אבטלה), המשפחות ינסו לשמור על רמת חיים יציבה, ובטווח הקצר יגשרו על הפערים באמצעות חסכוניות, הלוואות וכד'. רמת החיים תשתנה רק אם משק הבית משתכנע שהכנסותיו השתנו לאופק ארוך טווח.

בישראל אין עדיין בסיס נתונים מהסוג של סקרים ארוכי טווח, המאפשר לעקוב אחר אותן משפחות כדי למדוד עוני מתמשך ("פרמננטי") בקרבן, ולכן המלצה 2(א) של "דוח הצוות לפיתוח מדדי עוני נוספים" מציעה להתייחס בחישוב המדד הקיים להוצאה של משק הבית העני כמייצגת עוני מתמשך. באופן ספציפי: בכל משפחה שנקבעה כענייה על פי הגישה הקיימת, ייבדק האם היא ענייה לא רק לפי הכנסתה השוטפת אלא גם לפי הוצאותיה הכספיות. אם כן, תהיה בכך אינדיקציה לעוני מתמשך של אותה משפחה.

לוח 14 מציג את הפרופורציה של המשפחות והנפשות העניות, לפי הגדרה זו. המסקנה העולה מהממצאים היא שמגמת היציבות שמאפיינת את 2008 מבחינת ממדי העוני הכלליים, אינה משתקפת בנתוני העוני הפרמננטי: בין 2007 ל-2008 עלה שיעור המשפחות שהוצאותיהן הכספיות נמוכות מקו העוני, מ-57% ל-61% ומספר הנפשות עלה מ-61% ל-64%. נתון זה מתיישב עם הירידה הריאלית בהוצאות החמישוניים התחתונים (לוח 12). הסבר אפשרי לעליות בעוני הפרמננטי הנאמד עשוי להיות קשור בצורך של משקי הבית לחסוך בהוצאות אל מול ציפיות אינפלציוניות גבוהות יחסית ב-2008. בקבוצות אחדות מתקבלות עליות ניכרות בשיעור המשפחות ש"נחשדות" כעניות פרמננטיות. אצל הקשישים זינקה רמת העוני הפרמננטי ב-2008 ל-69%. תוצאה זו נמצאה מובהקת והיא חריגה, מאחר שהעוני הפרמננטי שנאמד בקרב משפחות הקשישים מאז 2002 לא עלה על 60%. ניתוח התפלגות ההוצאה מלמד כי עיקר הקיצוץ בהוצאות אצל קשישים עניים ב-2008 היה בהוצאות רפואיות על שירותי בריאות "לא חיוניים": ריפוי שיניים ושירותי רפואה פרטית. עליות בעוני הפרמננטי הנאמד נמצאו גם אצל ערבים (בניגוד למגמת השיפור בנתוני העוני הכללי שלהם), משפחות חד הוריות ובעלי השכלה נמוכה. יצוין כי תנודתיות בשיעורי העוני הפרמננטי הנאמד מתרחשת לעיתים קרובות, מאחר שהקבוצות הנבדקות הן קטנות יחסית (בכל קבוצת אוכלוסייה ספציפית מתייחסים רק למשפחות העניות שבה; ככל שהקבוצה קטנה יותר וככל שתחולת העוני שלה קטנה יותר, כך מספר המשפחות קטן יותר).

נתוני הלוח מורים שרוב המשפחות החיות בעוני (61%) והנפשות החיות בעוני (64%), שוהות במצב זה זמן ממושך. הקבוצות המאופיינות בשיעורי עוני גבוהים נוטות להיות מאופיינות גם בשיעורים גבוהים של עוני מתמשך: 71% מהמשפחות העניות עם 4 ילדים ויותר ו-72% מהמשפחות העניות עם 5 ילדים ויותר חיות על פי מדד זה בעוני מתמשך. כך גם משפחות שראשן בעל השכלה נמוכה (71%). אצל העולים שיעור העוני המתמשך גבוה (68%) אף ששיעור העוני הכללי שלהם נמוך מהממוצע.

לוח 14: אומדן לעוני מתמשך - שיעור המשפחות והנפשות שהוצאותיהן הכספיות לנפש תקנית נופלות מקו העוני (אחוזים) 2007 ו-2008

נפשות		משפחות		קבוצות אוכלוסייה**
2008	2007	2008	2007	
64	61	61	57	סך כל האוכלוסייה
65	65	62	61	יהודים
63	55	61	50	ערבים
72	56	69	56	קשישים
73	69	68	67	עולים
66	63	63	60	משפחות עם ילדים-סך הכול
58	52	57	53	1-3 ילדים
72	72	71	71	4 ילדים ויותר
72	76	72	76	5 ילדים ויותר
72	57	61	56	משפחות חד הוריות
				מצב תעסוקתי של ראש משק הבית:
58	58	56	54	עובד
55	62	55	56	שכיר
59	34	55	36	עצמאי
74	69	64	62	לא עובד בגיל עבודה
59	59	56	55	מפרנס אחד
				קבוצות גיל של ראש משק הבית:
63	64	54	56	עד 30
65	65	61	60	בגילאי 30-45
60	58	59	57	בגילאי 46 עד גיל הפנסיה
74	58	70	57	בגיל הפנסיה לפי חוק
				קבוצות השכלה של ראש משק הבית:
73	64	71	61	עד 8 שנות לימוד
65	57	62	54	בין 9 ל-12 שנות לימוד
56	63	52	55	13 ומעלה שנות לימוד

* המקור: סקרי הוצאות משקי בית 2007 ו-2008 של הלמ"ס.

** מאחר שמדגם סקר הוצאות נמוך ביותר ממחצית מהמדגם בסקר הכנסות, לא היה אפשר לבסס אומדן סביר לכל סוגי האוכלוסייה שהובאו בלוחות קודמים. לפיכך הושמטה למשל קבוצת המשפחות עם שני מפרנסים מלוח זה.

3. מדדי עוני לפי הגדרת ה-OECD

הארגון הבינלאומי לשיתוף פעולה ופיתוח כלכלי (OECD) מחשב את ממדי העוני בדומה לישראל לפי הגישה היחסית. להלן פירוט מרכיבי החישוב השונים:

מקור הנתונים

מקור הנתונים לחישובי העוני בכל מדינה הוא סקרים הנערכים בידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה במדגם מייצג של משקי הבית (סקר הכנסות/הוצאות משק בית) ואשר מכילים מידע על הכנסות משקי הבית ועל מאפיינים דמוגרפיים וכלכליים שלהן.

האינדיקטור לרמת החיים

בארגון ה-OECD משתמשים בהכנסה הכספית הפנויה לנפש תקנית כאינדיקטור לרמת החיים.

קו העוני

קו העוני מחושב לפי שיעור מחציון ההכנסה המוגדרת לעיל. הוא מחושב ב-3 חלופות: 40%, 50% ו-60% מחציון ההכנסה הרלוונטית¹⁷. החישוב מבוסס על התפלגות ההכנסה לנפש תקנית ולא על התפלגות ההכנסה למשפחה.

סולם השקילות

בשנים האחרונות משתמש ה-OECD בסולם השקילות הנהוג גם באיחוד האירופי, ולפיו מספר הנפשות התקניות במשפחה שווה לשורש מספר הנפשות שבה¹⁸.

לוח 15 מציג את תחולת העוני של משפחות, נפשות וילדים כאשר קו העוני מחושב לפי 50% מחציון ההכנסה על פי הפרמטרים שפורטו לעיל, לקבוצות אוכלוסייה שונות, ב-2007 וב-2008 (בנספח הלוחות מוצגים הנתונים גם לשנים מוקדמות יותר ולשיעורים של 40% ו-60% מהחציון).

הממצאים שמניבה צורת החישוב של ה-OECD המבוססים אף הם על הגישה היחסית, דומים בדרך כלל לתוצאות המתקבלות לפי הגישה הקיימת בישראל ברמת כלל האוכלוסייה. עם זאת המגמות העולות מהשוואה בין 2007 ל-2008 שונות: תחולת העוני של משפחות שנתרה ללא שינוי במדידה לפי הגישה הקיימת, עלתה בין שתי השנים, מ-18.4% ל-19% ובכך חזרה לרמתה מ-2006. גם תחולת העוני של נפשות עלתה במעט ותחולת העוני של ילדים נותרה כמעט ללא

¹⁷ עם זאת מהתייעצות עם גורם בכיר בארגון עולה כי לצורך ניתוח והשוואות משתמשים בדרך כלל ב-50% מחציון ההכנסה הכספית הפנויה לנפש תקנית.

¹⁸ עד לפני כמה שנים השתמשו ב-OECD בסולם שקילות אחר, שהניח כי משקל המבוגר הראשון במשק הבית הוא 1; משקלו של כל מבוגר נוסף 0.5 ומשקל כל ילד 0.3.

שינוי. מאחר שההבדל העיקרי בין שתי הגישות הוא סולם השקילות השונה, ההסבר להבדל נעוץ בעיקר בו. סולם השקילות של ה-OECD מעניק משקל יחסי גבוה יותר למשפחות קטנות ולהיפך (לעומת סולם השקילות הישראלי). מאחר שתחולת העוני של משפחות קטנות (כגון קשישים) עלתה במעט, ותחולת העוני של משפחות ערביות שהן גדולות יחסית ירדה במעט – נוצרו הבדלים במגמת השינוי בין 2007 ל-2008 בין שתי הגישות.

מגמות השינויים בשיעורי העוני לאורך זמן דומות, ואף המגמות הכלליות בניתוח לפי קבוצות אוכלוסייה נותרות בעינין: קבוצות האוכלוסייה העניות ביותר הן המשפחות הערביות והמשפחות הגדולות (החופפות במידה מסוימת זו את זו), משפחות שראשן בעל השכלה נמוכה במיוחד (עד 8 שנות לימוד) ומשפחות שראשן אינו עובד בגיל העבודה. תחולת העוני של משפחות עובדות לסוגיהן המפורטים בלוח דומות ברמתן בשתי הגישות. עם זאת במשפחות המתאפיינות במספר נפשות שונה מהמוצע, כגון קשישים או משפחות עם ילדים, שיעורי העוני משתנים, בהתאם לאמור לעיל לגבי העדפת סולם השקילות: תחולת העוני של קשישים גבוהה יותר בחישוב לפי הגדרת ה-OECD וב-2008 היא הגיעה ל-27.5% ממשפחות הקשישים וכרבע מהנפשות הקשישות. לעומת זאת תחולת העוני של משפחות עם ילדים דומה למוצע – 20% ושיעור העוני בקרב ילדים נמוך ביחס לגישה הקיימת, ועומד על 26.6%.

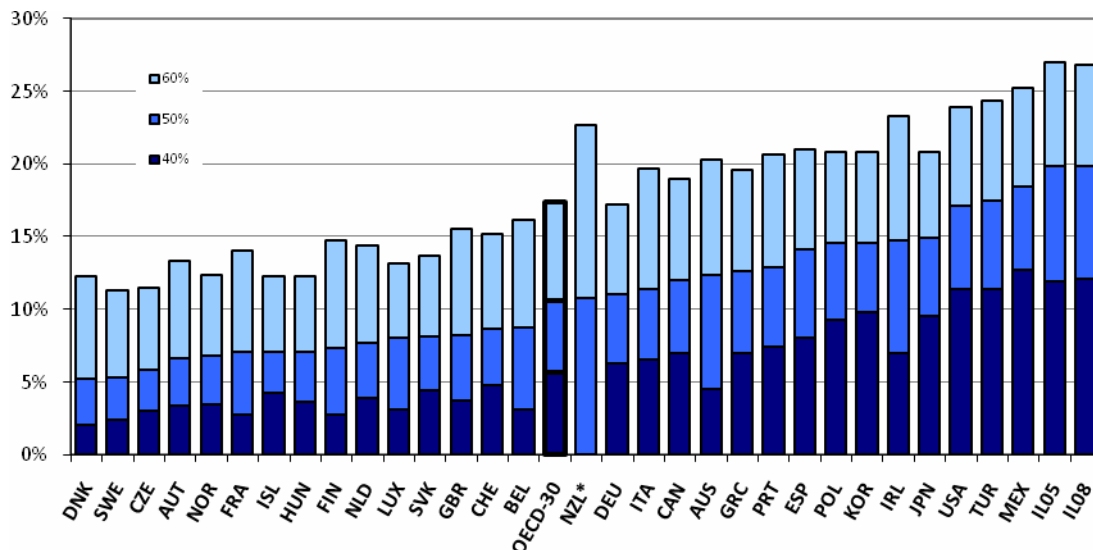
תרשים 4 מציג את תחולת העוני של נפשות לפי 40%, 50% ו-60% מחציון ההכנסה הכספית הפנויה לנפש תקנית, באמצע שנות ה-2000, במדינות ה-OECD. נתוני ישראל לתקופה הרלוונטית (2005) וכן ל-2008 הוספו לתרשים תוך הפעלת חישוב זהה לגישת ה-OECD על כל מרכיביה.

לוח 15: תחולת העוני של משפחות, נפשות וילדים בקבוצות אוכלוסייה נבחרות לפי הגדרת ה-OECD, 2007 ו-2008

2008			2007			
ילדים	נפשות	משפחות	ילדים	נפשות	משפחות	
26.6	19.9	19.0	26.4	19.5	18.4	כלל האוכלוסייה
18.4	14.2	15.3	17.9	13.6	14.6	יהודים
48.8	42.7	42.2	49.4	43.9	43.4	ערבים
49.9	25.1	27.5	52.2	24.6	25.6	קשישים
19.7	16.1	19.5	20.1	16.2	19.3	עולים
26.6	22.8	20.0	26.4	22.4	19.9	משפחות עם ילדים - סך הכול
16.2	15.0	15.0	16.6	15.1	15.2	3-1 ילדים
45.9	45.2	44.4	44.2	43.2	42.7	4 ילדים ויותר
50.6	49.5	49.9	49.8	48.9	49.6	5 ילדים ויותר
34.2	29.9	27.1	33.4	28.4	27.1	משפחות חד הוריות
						מצב תעסוקתי של ראש משק הבית
18.0	12.3	9.8	17.9	12.0	9.5	עובד
18.1	12.3	9.7	18.5	12.2	9.5	שכיר
17.1	12.0	9.9	14.5	11.0	9.8	עצמאי
86.5	78.6	71.6	83.7	76.0	68.9	לא עובד בגיל עבודה
37.2	27.4	19.2	36.8	27.0	18.9	מפרנס אחד
2.8	2.2	1.8	2.6	2.0	1.7	שני מפרנסים ויותר
						קבוצות גיל של ראש משק הבית:
34.1	23.4	21.9	37.1	25.0	22.3	עד 30
26.4	21.6	17.0	25.8	21.0	16.8	בגילאי 30-45
20.9	13.8	14.1	19.8	12.7	13.5	בגילאי 46 עד גיל הפנסיה
44.6	25.8	28.2	59.2	25.8	26.7	בגיל הפנסיה לפי חוק
						קבוצות השכלה של ראש משק הבית:
61.1	46.0	44.5	61.8	47.5	43.2	עד 8 שנות לימוד
31.5	22.5	20.3	30.0	20.9	18.5	בין 9 ל-12 שנות לימוד
16.3	12.2	12.2	16.3	12.2	12.4	13 ומעלה שנות לימוד

כפי שמראה התרשים, שיעורי העוני בישראל גבוהים כמעט פי שניים ממוצע מדינות ה-OECD שעמד על 10.6% באמצע שנות ה-2000. שיעור העוני של נפשות בישראל מגיע ל-19.9% ב-2005 וב-2008 (לאחר ירידה קלה ל-19.5% ב-2007), והוא קרוב לשיעורים השוררים במקסימום (18.4%), (בטורקיה (17.5%) ובארה"ב (17.1%). מיקומה של ישראל בראש הסולם אינו משתנה בחישוב לפי 60% מהחציון. בחישוב לפי 40% מהחציון מקדימה את ישראל רק מקסימום.

**תרשים 4: שיעורי עוני לקווי עוני שונים (50,40 ו-60 מחציון ההכנסה), מדינות OECD
וישראל באמצע שנות ה-2000 וישראל 2008***

* נתוני ה-OECD מתעדכנים אחת לכ-5 שנים. תרשים זה יתעדכן לגבי המדינות המשוות לישראל עם פרסום נתונים חדשים בידי הארגון.
מקראה למדינות:

DNK-דנמרק, SWE-שבדיה, CZE-צ'כיה, AUT-אוסטריה, NOR-נורווגיה, FRA-צרפת, ISL-איסלנד, HUN-הונגריה, FIN-פינלנד, NLD-הולנד, LUX-לוקסמבורג, SVK-סלובקיה, GBR-בריטניה, CHE-שווייץ, BEL-בלגיה, NZL-ניו זילנד, DEU-גרמניה, ITA-איטליה, CAN-קנדה, AUS-אוסטריה, GRC-יוון, PRT-פורטוגל, ESP-ספרד, POL-פולין, KOR-קוריאה, IRL-אירלנד, JPN-יפן, USA-ארה"ב, TUR-טורקיה, MEX-מקסיקו, IL05-ישראל 05, IL07-ישראל 08.

מקור: OECD (2008) Growing Unequal? ועיבודי מינהל המחקר והתיכנון.

למיקומה הגבוה של ישראל במדרג כמה סיבות. סיבה אחת נעוצה בגובה התמיכה הכספית הממשלתית לאוכלוסייה בגיל העבודה, הנמוכה מזו הקיימת ברוב המדינות המערביות. תרומת תשלומי ההעברה והמיסים הישירים להפחתת שיעור העניים מגיעה לכ-33% מהנפשות בישראל – לעומת שיעור כמעט כפול, של כ-60%, במוצע מדינות ה-OECD¹⁹ (ראה לוח 8 בנספחים). סיבה נוספת קשורה במבנה הדמוגרפי של החברה הישראלית, המאופיינת בשיעור גבוה יחסית של משפחות גדולות. כך, למשל, שיעור המשפחות עם לפחות 3 ילדים בישראל עומד על כשליש, לעומת שיעור של חמישית ומטה ברוב המדינות המפותחות²⁰. סיבה אפשרית נוספת עשויה להיות קשורה ברמת ההטרוגניות התרבותית הגבוהה בישראל (יחסית למדינות המשוות). במחקרים

¹⁹ ראו: OECD (2008) Growing Unequal? וגם: סקירה שנתית של המוסד לביטוח לאומי לשנת 2008, פרק 2.

²⁰ ראו סקירה שנתית של המוסד לביטוח לאומי לשנת 2007, תיבה 1 תרשים 2.

נמצא כי הטרוגניות זו מתבטאת בדרך כלל בנגישות נמוכה יותר של אוכלוסיות בעלות תרבות נבדלת בתחום תקציב המדינה, בהשוואה לרוב ההומוגני.

ד. ניתוח הגורמים המשפיעים על העוני והמדיניות לצמצומו

1. שוק העבודה

המשבר הכלכלי העולמי האחרון נתן את אותותיו בכלכלה הישראלית בשלהי 2008, ובכך הביא לסיומה של תקופת צמיחה רצופה בת חמש שנים. הנתונים הכלל משקיים מורים כי בין 2007 ל-2008 עלה מספר המועסקים ב-3.3%, לאחר עליה של כ-5% בשנה הקודמת. הגידול במספר המועסקים מיוחס רובו ככולו למחצית הראשונה של 2008. במקביל המשיך שיעור האבטלה לרדת ב-2008 והגיע ל-6.1% לעומת 7.3% ב-2007 ו-8.4% ב-2006.²¹ השכר הנומינלי עלה בשיעור של כ-4%, ואולם עליית המחירים בשיעור של 4.5% ב-2008 הובילה לירידה של כמחצית האחוז בשכר הריאלי.

העלייה של 3.3% בשיעור המועסקים לא היתה אחידה בין הענפים השונים: בענפי החשמל והמים, הבינוי והחקלאות נרשמו ירידות בשיעור המועסקים (של 3.3%, 1.4% ו-0.9% בהתאמה), ואילו בענפי התעשייה, שירותי אירוח ואוכל עלה מספר המועסקים בשיעורים שבין 2% ל-3%, ובענפי השירותים השונים, המסחר, הבנקאות והביטוח והתחבורה והתקשורת היו עליות גבוהות מהשיעור הממוצע.

גם השינויים בשכר בין שתי תקופות הסקר לא היו אחידים: בענף החשמל והמים עלה השכר הריאלי ב-3% ובענף הבינוי ב-2.5%; בענפי החינוך והשירותים העסקיים הוא עלה ב-1.5% ובענפי החקלאות, הבנקאות והביטוח עלה השכר בשיעור ריאלי של כאחוז אחד. בכל יתר הענפים היו ירידות ריאליות בשכר, כאשר ענפי התחבורה והתקשורת, המינהל הציבורי והתעשייה הובילו עם ירידות שכר ריאליות של כ-2%.

נתוני סקר הכנסות 2008 משקפים תמונה דומה: מספר השכירים עלה ב-2.9% בין שני הסקרים. ההכנסה מעבודה שכירה של ראש משק הבית ובני הזוג ירדה בכמחצית האחוז. ואולם כניסת מפרנסים חדשים למשק הבית הובילה לעליה של כ-2% בהכנסה מעבודה שכירה של פרטים נוספים במשק הבית וקיזזה את הירידה בהכנסות שני בני הזוג. ההכנסה הכוללת מעבודה ירדה בכאחוז אחד, לאחר ירידה חדה (כ-6%) בהכנסה מעבודה עצמאית.

לוח 16 מציג את התפלגות השכר של האוכלוסייה השכירה, בחלוקה לשכירים עניים ושאינם עניים ב-2008. הממצאים מלמדים על פערים ניכרים ברמת השכר של השכירים העניים בהשוואה

²¹ בהתאם לחישוב ממוצע לפי משקלות סקר הכנסות.

לכלל השכירים: כ-75% מכלל השכירים במשק מועסקים במשרה מלאה, ולכ-13% מהם משולם שכר הנמוך משכר המינימום. באוכלוסיית השכירים החיים במשפחות העניות, וכ-60% מועסקים במשרה מלאה, וכמעט 40% מהם משתכרים שכר הנמוך משכר המינימום. כל יתר השכירים העניים המועסקים במשרה מלאה – כ-60% - משתכרים שכר הגבוה משכר המינימום אך נמוך מהשכר הממוצע במשק.

לוח 16: התפלגות השכר של האוכלוסייה השכירה והאוכלוסייה השכירה העניה לפי רמת השכר, 2008**

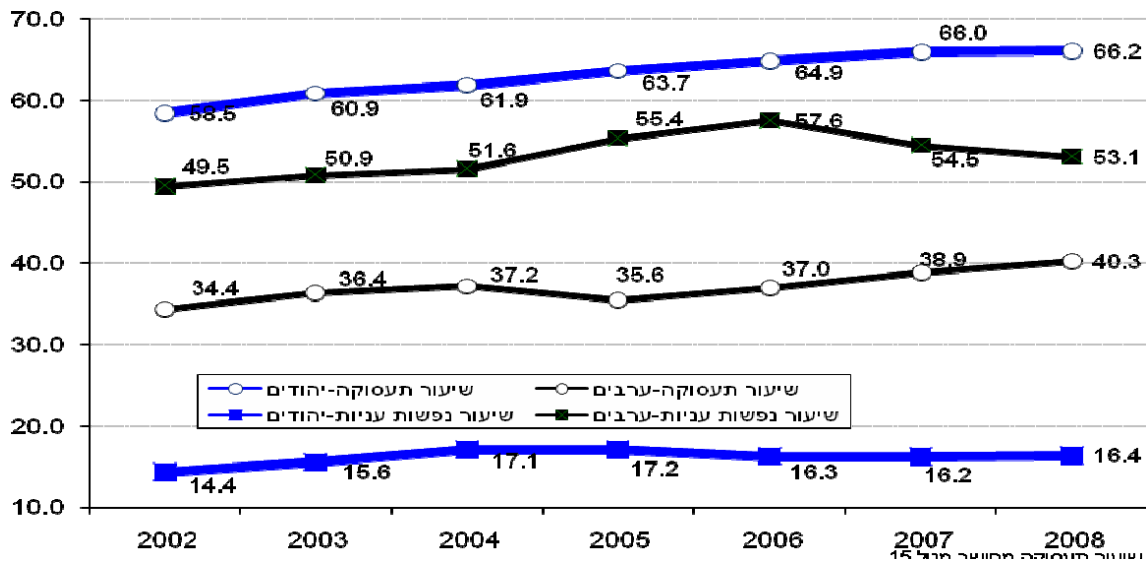
מעל שכר ממוצע	שכר מינימום עד לשכר ממוצע	מחצית עד שכר מינימום	עד מחצית שכר מינימום	באחוזים	סך הכול (אלפים)	
31.3	44.0	16.1	8.6	100.0	2,403	סך הכול שכירים
38.1	48.8	10.3	2.7	100.0	1,834	שכירים המועסקים במשרה מלאה
						בקרב האוכלוסייה הענייה כלכלית
0.5	36.4	32.9	30.2	100.0	310	סך הכול שכירים
0.8	56.7	31.1	11.4	100.0	171	שכירים המועסקים במשרה מלאה
						בקרב האוכלוסייה הענייה נטו
0.6	41.0	30.9	27.5	100.0	196	סך הכול שכירים
1.0	59.4	27.8	11.8	100.0	118	שכירים המועסקים במשרה מלאה

* 35 שעות עבודה שבועיות ומעלה.

** שכר המינימום והשכר הממוצע במשק הותאמו לתקופת סקר הכנסות 2008.

תרשים 5 מציג את שיעורי התעסוקה אל מול תחולות העוני (של נפשות) בחלוקה ליהודים וערבים בשנים 2002–2008. התרשים מלמד כי מאז 2006 מתקיים קשר הפוך, כמצופה, בין שיעור התעסוקה לשיעור העוני של ערבים. ואולם הקשר מורכב יותר בשנים ובאוכלוסיות אחרות. אצל היהודים לא מתקיים קשר כזה בשנים האמורות: בעוד ששיעור התעסוקה עלה בין 2006 ל-2008, שיעורי העוני נותרו יציבים. בשנים מוקדמות יותר שיעורי התעסוקה ושיעורי העוני עלו במקביל. הסבר חלקי אך לא מלא לכך הוא הקיצוץ החד בקצבאות בשנים 2002 עד 2004.

תרשים 5. שיעור המועסקים ושיעור העוני בקרב נפשות לפי לאום, 2002 - 2008

המקור: עיבודי מנהל המחקר לסקרי הכנסות לשנים שבתרשים; כמועסק נחשב כל מי שמעמדו בעבודה שכיר ו/או עצמאי בגילאי 15-65.

שיעור הגידול בתעסוקה של העובדים החיים במשפחות עניות היה גבוה מהממוצע, והגיע ל-3.8% (לעומת גידול של 2.8% באוכלוסיית העובדים הלא-עניים). נתוני לוח 17 המציג את אחוז המועסקים השכירים בשנים 2007 ו-2008 לפי ענפי תעסוקה מורים כי מספר המועסקים העניים בענפי הבינוני ושירותי אירוח ואוכל ירד, ומספרם בענפי השירותים (שירותי בריאות ורווחה ושירותים קהילתיים) נותר בעינו. אצל העובדים הלא עניים לא ניכר שינוי בדפוסי התעסוקה לפי ענפים בין שתי השנים.

לוח 18 מציג את שכר העובדים בענף לעומת השכר הממוצע לתקופת הסקר וכן את השינוי בשכר הריאלי בין 2007 ו-2008 לפי ענפי תעסוקה. על פי הממצאים, ב-2008 ירד שכר העובדים השכירים בשיעור ריאלי של 1.3%, כאשר שכר העובדים העניים ירד בשיעור חד יותר, של כ-3.3%. שכרם של העובדים העניים מגיע לכ-42% מהשכר הממוצע והוא נע בטווח של כ-30% מהשכר הממוצע בענפי השירותים ועד לכ-55% מהשכר הממוצע בענפי הבינוני, התחבורה והתקשורת והמינהל הציבורי. השכר הריאלי ירד ברוב ענפי התעסוקה, הן לגבי עובדים עניים והן לגבי עובדים לא-עניים. ירידות חדות יותר היו בענף הבנייה (לגבי שתי האוכלוסיות), בענף התעשייה (לגבי השכירים העניים) ובענף תחבורה ותקשורת (לגבי השכירים הלא-עניים). ברוב הענפים שכרם של העובדים הלא עניים בין 2007 ל-2008 ירד בפחות מהירידה בשכרם של העובדים העניים (או אף עלה). לעומת זאת בענף התחבורה והתקשורת ובשירותי אירוח ואוכל ירד שכר העובדים העניים בשיעור נמוך יותר משכרם של העובדים הלא-עניים.

לוח 17: שיעורי תעסוקה ושינוי בתעסוקה לפי ענפי תעסוקה, (אחוזים), 2007-2008

שיעור המועסקים בענף						ענף כלכלי
2008			2007			
לא-עניים	עניים	סך הכול	לא-עניים	עניים	סך הכול	
100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	סך הכל
0.9	2.2	1.0	1.0	2.2	1.1	חקלאות
17.4	12.5	17.0	17.2	10.2	16.6	תעשייה (כרייה וחרושת)
0.8	0.3	0.8	0.8	0.5	0.7	חשמל ומים
4.3	12.5	5.0	4.4	15.3	5.3	בינוי ובנייה
12.8	12.4	12.7	12.7	13.5	12.8	מסחר סיטוני וקמעוני
4.7	5.7	4.8	4.4	6.5	4.6	שירותי אירוח ואוכל
6.5	5.4	6.4	6.5	5.6	6.4	תחבורה, אחסנה ותקשורת
17.8	9.6	17.1	18.1	11.3	17.5	שירותים עסקיים, בנקאות וביטוח
5.2	1.9	5.0	4.8	1.0	4.5	מינהל ציבורי
13.4	21.5	14.1	13.5	17.9	13.9	חינוך
10.1	8.7	10.0	10.6	8.9	10.4	שירותי בריאות רווחה וסעד
6.1	7.2	6.2	6.1	7.2	6.2	שירותים קהילתיים חברתיים ואחרים

* שכר ממוצע בחישוב לפי נתוני סקר הכנסות וכולל "ענף לא ידוע" שהושמט מהרשימה; במקרה של מיעוט תצפיות מסומן --.

לוח 18: השכר כאחוז מהשכר הממוצע והשינויים בו לפי ענפי תעסוקה (אחוזים), 2007-2008

שיעור שינוי ריאלי בשכר העובדים בין 2007 ל-2008			שכר כאחוז מהשכר הממוצע של העובדים*:			ענף כלכלי
לא-עניים	עניים	סך הכול	לא-עניים	עניים	סך הכול	
-1.1	-3.0	-1.3	105.2	41.5	100.0	סך הכל
3.1	-	2.7	77.9	45.9	72.0	חקלאות
0.4	-4.2	-0.4	124.2	49.8	119.7	תעשייה (כרייה וחרושת)
3.6	-	5.0	175.8	46.1	171.7	חשמל ומים
-4.4	-6.6	-3.6	92.1	54.4	84.1	בינוי ובנייה
-2.7	0.1	-2.3	89.0	45.7	85.5	מסחר סיטוני וקמעוני
-3.7	-1.3	-2.9	60.2	37.5	57.9	שירותי אירוח ואוכל
-4.5	-0.2	-4.3	104.3	54.0	100.8	תחבורה, אחסנה ותקשורת
-1.3	11.5	-0.6	136.2	38.9	131.6	שירותים עסקיים, בנקאות וביטוח
-2.9	-	-3.7	131.6	53.2	129.1	מינהל ציבורי
-3.1	-6.3	-4.5	87.5	35.6	80.9	חינוך
1.5	-0.6	1.2	93.1	29.3	88.5	שירותי בריאות רווחה וסעד
-0.6	-1.3	-0.7	71.0	28.0	66.8	שירותים קהילתיים חברתיים ואחרים

* שכר ממוצע בחישוב לפי נתוני סקר הכנסות וכולל "ענף לא ידוע" שהושמט מהרשימה; במקרה של מיעוט תצפיות מסומן --.

בלוחות 19 ו-20 מוצגים נתוני התעסוקה והשכר שהובאו לגבי ענפי התעסוקה – לפי משלחי יד. אפשר לראות את העלייה בחלקם של השכירים העניים שמשלח ידם "מנהלים ובעלי משלח יד אקדמי", מ-5.2% ב-2007 ל-6.5% ב-2008 לעומת הירידה בחלקם של הפקידים בין שתי השנים (לוח 19). ירידות השכר הריאליות אפיינו את רוב משלחי היד ואת שתי סוגי האוכלוסיות (לוח 20). הירידה החדה ביותר בשכר היתה, אצל שכירים אצל הפקידים המשתייכים לאוכלוסייה העניה (כ-21%) - משקפת גם הרכב עובדים שונה בין שתי השנים, מבחינת גודל המשרה ומין המועסקים (ירד חלקם של העניים הגברים והעובדים במשרה מלאה בענף זה). לעומת זאת עליות שכר נרשמו אצל השכירים הבלתי מקצועיים, שחלקם באוכלוסייה העניה גבוה פי 3 מחלקם באוכלוסייה הלא-ענייה.

לוח 19: שיעורי תעסוקה ושינוי בתעסוקה לפי משלחי יד (אחוזים), 2007-2008

שיעור המועסקים במשלח היד						ענף כלכלי
2008			2007			
הלא - עניים	העניים	סך הכול	הלא - עניים	העניים	סך הכול	
100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	סך הכל
20.2	6.5	19.0	20.3	5.2	19.1	בעלי משלח יד אקדמי ומנהלים
15.8	14.8	15.7	16.1	15.2	16.0	בעלי מקצועות חופשיים וטכניים
19.2	8.4	18.3	19.4	10.9	18.7	עובדי פקידות
20.8	21.9	20.9	19.5	22.0	19.7	עובדי מכירות ועובדי שירותים
17.2	30.1	18.3	17.1	29.9	18.2	עובדים מקצועיים
6.8	18.3	7.8	7.6	16.9	8.4	עובדים בלתי-מקצועיים

* סך-הכול כולל גם "לא ידוע"

לוח 20: שיעורי השכר והשינויים בו לפי משלחי יד (אחוזים), 2006-2007

שיעור השינוי הריאלי בשכר העובדים בין 2007 ל-2008			שכר כאחוז מהשכר הממוצע של העובדים*			
הלא - עניים	העניים	סך הכול	הלא - עניים	העניים	סך הכול	
-1.1	-3.0	-1.3	105.2	41.5	100.0	סך הכל
-1.0	-1.4	-1.5	186.6	41.4	182.5	בעלי משלח יד אקדמי ומנהלים
-0.5	4.1	-0.4	108.8	37.0	103.1	בעלי מקצועות חופשיים וטכניים
-1.1	-21.2	-1.0	88.2	33.0	86.1	עובדי פקידות
-2.9	0.2	-2.6	68.4	33.7	65.4	עובדי מכירות ועובדי שירותים
-2.5	-4.9	-2.7	90.5	54.8	85.6	עובדים מקצועיים
3.4	6.1	2.8	54.8	38.6	51.6	עובדים בלתי-מקצועיים

* סך-הכול כולל גם "לא ידוע"

2. תשלומי העברה ומיסים ישירים

על פי נתוני הסקר עלה סך תשלומי הגמלאות של הביטוח הלאומי בשיעור של 0.8% במונחים ריאליים (לעומת עלייה מקבילה של 1.4% על פי הנתונים המינהליים של המוסד). כאשר מביאים בחשבון את הגידול הדמוגרפי באוכלוסייה עולה שההכנסה הממוצעת למשפחה מגמלאות הביטוח הלאומי ירדה ריאלית בשיעור של כאחוז אחד ב-2008. ירידה זו היא תוצאה משולבת של מגמות שונות בגמלאות על פי נתוני הסקר. הירידה הריאלית בתשלומי הגמלאות נובעת בעיקרה מכך, שהגמלאות עודכנו בתחילת 2008 על פי שיעור העלייה במדד המחירים לצרכן בשנה החולפת²², שהיה 2.8% - בעוד שעליית המחירים בפועל ב-2008 היתה בשיעור של 4.5%. פער זה מסביר את רוב הירידות הריאליות בתשלומי הגמלאות שבהם לא חלו שינויים מבחינת רמת הגמלה או מספר המקבלים.

סך התשלומים לקצבאות הזקנה והשאירים, לפי נתוני הסקר, עלה ריאלית בשיעור של 0.8%, אולם בניכוי הגידול הדמוגרפי באוכלוסיית המקבלים (בשיעור של 1.6%) ירד התשלום במוצע למשפחה ב-0.8%. ירידה זו באה לאחר שבמשך שלוש שנים רצופות קודם לכן יושמה מדיניות של העלאת רמת קצבאות הזיקנה והשאירים לסוגיהן. בקצבאות הילדים ובגמלה להבטחת הכנסה היו ירידות של בין 3% ל-4% במוצע למשפחה: בקצבת הילדים הירידה נובעת מהפער האמור בין עדכון הגמלה לבין השינוי במחירים, אך גם מתוספת של "ילדים חדשים" למעגל מקבלי הגמלה, שרמת הגמלה שלהם נמוכה יותר מזו של "ילדים ותיקים"²³. בקצבאות הבטחת הכנסה הירידות משקפות, מלבד הפער הנ"ל בעדכון המחירים, גם את הירידה במספר המקבלים גמלה זו, לאור הגידול במספר המועסקים שנמשך גם ב-2008.

ירידות אלה קוזזו בחלקן בידי יציבות בקצבת הנכות הממוצעת ועליה בדמי האבטלה (בשיעור של כ-5%) במוצע למשק בית. מגמת הירידה במספר המקבלים דמי אבטלה, אל מול העלייה בתשלום הממוצע למשק בית המקבל דמי אבטלה, ניכרת גם בנתונים המנהליים אם כי בשיעורים מתונים מאלה שמציגים נתוני הסקר.

המסים הישירים ירדו בשיעור חד של כ-8% על פי נתוני הסקר. ירידה זו מורכבת מירידה בשיעור של 12% בתשלומי מס הכנסה במוצע למשק בית, ומירידה מתונה יותר, של 2%-1% בדמי ביטוח לאומי וביטוח בריאות. ירידה זו בגבייה ממסים ישירים, המוסברת בהמשך יישום הרפורמה להפחתה במס הכנסה ובירידת השכר הריאלי, תרמה לצמצום הירידה בהכנסה נטו ביחס להכנסה ברוטו של משקי הבית.

²² ליתר דיוק, על פי המדד הממוצע לתקופה נובמבר 2006 – נובמבר 2007 לעומת התקופה המקבילה שנה קודם לכן.

²³ במסגרת תיקוני החקיקה בשנים 2003 – 2004 הונהגה קצבה אחידה ברמת הקצבה של שני הילדים הראשונים לכל ילד, אך השינוי הוחל על "ילדים חדשים" שנולדו לאחר יוני 2003, אשר מספרם בכלל הילדים גדל והולך עם השנים.

ה. יעד העוני ותחזית ל-2009

1. היעד הממשלתי לצמצום העוני

כידוע, הממשלה הציבה לעצמה יעד עוני מצטבר שלפיו הכנסות המשפחות בחמישון התחתון יגדלו בין 2008 ל-2010 בממוצע בקצב מהיר יותר ב-10% לפחות מקצב הגידול של התוצר לנפש, הכול במונחים ריאליים. אם לדוגמה התוצר לנפש יצמח בתקופה זו ב-10%, היעד יושג אם ההכנסה המשפחתית ברוטו של המשפחות בחמישון התחתון תגדל ב-11% לפחות. בינתיים, במסגרת התקציב ל-2009 – 2010, נדחתה השגת היעד ל-2013.

הלוח שלהלן והתרשים שבעקבותיו מציגים סימולציה לאורך זמן של יעד העוני, המוגדר במונחי התמ"ג הריאלי לנפש בתוספת 10%, מול השינויים בהכנסה ברוטו המשפחתית של החמישון התחתון. לצורך השוואה מוצגים גם השינויים בהכנסה נטו לנפש תקנית באותו חמישון.

לוח 21: השינויים הריאליים ביעד העוני ובהכנסות החמישון התחתון*, 2002 – 2008

השינוי הריאלי בהכנסות החמישון התחתון משנה לשנה			תמ"ג לנפש +10%	שנה
הכנסה נטו לנפש תקנית	הכנסה ברוטו לנפש תקנית	הכנסה ברוטו למשפחה**		
			-2.6	2002
-2.3	-2.8	-1.8	-0.3	2003
-1.6	-1.5	-1.8	3.5	2004
3.1	2.6	4.4	3.6	2005
4.8	4.1	5.4	3.7	2006
4.3	4.2	1.8	3.9	2007
-0.3	-0.6	-1.3	2.3	2008

* בהתאם להגדרת היעד, החמישונים מוינו לפי ההכנסה הפנויה לנפש תקנית; כל חמישון מונה 20% מהמשפחות.

ב-2008 עלה התמ"ג לנפש בשיעור נומינלי של 4.1%. בניכוי מחירי התוצר (כ-2% ב-2008) עלה התמ"ג לנפש בשיעור ריאלי של 2.1%, ובתוספת 10% מתקבל שיעור של 2.3% שמולו יש להשוות את העלייה הריאלית בהכנסה ברוטו למשפחה, כפי שנקבע, של החמישון התחתון. הכנסת החמישון התחתון עלתה בשיעור נומינלי של 3.2% ובניכוי עליית המחירים בשיעור של 4.5% ירדה ריאלית ב-1.3% בין 2007 ל-2008²⁴. אילו היה היעד נקבע במונחים של הכנסה לנפש תקנית

²⁴ תוצאה זו מתקבלת לאחר איפוס הכנסות שליליות בסקר (למשל: של עצמאים). . אילו ההכנסות השליליות לא היו מאופסות, התוצאה היתה אף נמוכה יותר: ההכנסה ברוטו של החמישון התחתון ירדה ב-2.9% במונחים ריאליים.

(ובכך מנטרל את השפעת שינוי ההרכב באוכלוסיית החמישון התחתון), היתה הירידה בהכנסה ברוטו מגיעה ל-0.6%. אילו היה היעד נקבע במונחים של הכנסה פנויה לנפש תקנית, ובכך מביא בחשבון גם את השינויים בתחום המיסוי הישיר, היתה הירידה בהכנסות החמישון התחתון אף קטנה יותר - 0.3%.

נתוני הלוח מראים כי בשנים 2005 ו-2006 – כל שנה בפני עצמה – היתה הממשלה משיגה את היעד שקבעה לעצמה בתחום העוני, אך בשנות הצמיחה האחרות בתקופה שבלוח, לא היתה עומדת בו. סימולציה לכל שנות הצמיחה - 2003 עד 2008 - מראה שהתוצר הריאלי לנפש עלה בכ-16% והתוצר הריאלי לנפש בתוספת 10% בכ-18% - אל מול עלייה ריאלית של כ-8% בהכנסה ברוטו למשפחה בחמישון התחתון. באותה עת עלתה ההכנסה הפנויה לנפש תקנית, המבטאת גם את השינויים במיסוי הישיר, בשיעור של כ-11% בחמישון התחתון.

2. תחזית ל-2009

האינדיקטורים החלקיים ל-2009 מורים ששיעור התעסוקה המשיך את מגמת הירידה של המחצית השנייה של 2008. שיעור המועסקים במחצית הראשונה של 2009 ירד בכאחוז אחד לעומת שנת 2008 כולה. במקביל, התחזיות לשיעור האבטלה ב-2009 עומדות על כ-8% לעומת כ-6% ב-2008. השכר הממוצע ושכר המינימום ב-2009 נשארו כמעט ללא שינוי במונחים נומינליים. מאחר שהמחירים ב-2009 עלו בכ-3% לפי התחזיות, צפוי השכר לקטון בשיעור של כ-3%-2%. לעומת זאת, קצבאות הביטוח הלאומי עודכנו בינואר 2009 על פי עליית המחירים שהתרחשה בין נובמבר 2007 לנובמבר 2008 ולכן הועלו בשיעור של 4.5%.

על פי המתווה שנקבע בחוק ההתייעלות הכלכלית לשנת 2009, קצבאות הזיקנה והשאיירים הבסיסיות יגדלו בהדרגה עד 2011 בשיעור של 7.3%. עוד נקבע כי גם הקצבאות הכוללות השלמת הכנסה יגדלו בהתאם לשיעורי הגידול בקצבה הבסיסית. באוגוסט 2009 בוצעה הפעימה הראשונה של העלאת קצבאות הזיקנה והשאיירים לסוגיהן, והן הועלו בשיעור ממוצע של כ-3%. מאחר שהשינוי התרחש באוגוסט, ההשפעה קטנה לפחות ממחצית משיעור זה. ההשפעה הצפויה של צעד זה על ממדי העוני של קשישים היא הפחתה של 1.5-1 נקודות אחוז בתחולת העוני של משפחות קשישים, ואף בכלל האוכלוסייה יורדת תחולת העוני של משפחות בכ-0.3 נקודות אחוז בגין צעד זה.

בקצבאות הילדים תוגדל הקצבה הדרגתית לילד השני עד הרביעי בכל משפחה, כך שבסוף התהליך – באפריל 2012 – התוספת תעמוד על 100 ₪ לילד בהשוואה לקצבה שהיתה ביוני 2009. הפעימה הראשונה בוצעה ביולי 2009 ובמסגרתה הוגדלה הקצבה בסכום של 93 ₪ לילד הרביעי ו-60 ₪ לילד השלישי. עם זאת, קצבאות הילדים לא תתעדכנה בשיעור העדכון של הסכום הבסיסי (דהיינו בשיעור עליית המחירים) עד לסוף התהליך, כך שלאחר 2009 צפויה להיות שחיקה מסוימת של הגידול האמור בקצבאות הילדים. השפעת התוספת האמורה על קצבאות הילדים לשנת 2009 מסתכמת בשיעור ממוצע של כ-4% מהקצבה, ואולם ההשפעה על סך ההכנסה הפנויה של המשפחות היא זניחה, ולפיכך גם הירידה בעוני בעקבות השינוי היא קטנה ומסתכמת בירידה של 0.1-0.2 נקודות האחוז בתחולת העוני של ילדים.

על אף המשבר הכלכלי שפקד את המשק החל במחצית השנייה של 2008 נמשך יישום הרפורמה במס הכנסה ומדרגות המס של 2009 הופחתו פעם נוספת. מאחר שבעלי הכנסות נמוכות אינם נהנים מהפחתת שיעורי המס, השינוי משפיע בכיוון הגדלת ההכנסה רק לבעלי ההכנסות הבינוניות והגבוהות ולפיכך פועל בכיוון העלאת ממדי העוני ואי השוויון. כמו כן הועלתה ההכנסה המרבית לתשלום דמי ביטוח מ-5 פעמים השכר הממוצע ל-10 פעמים ממנו החל באוגוסט 2009 ועד לסוף 2010 (בהוראת שעה). שינוי זה צפוי להשפיע בכיוון הפחתת אי השוויון בהכנסה הפנויה אך אינו משפיע על שיעורי העוני.

ההתפתחויות המתוארות בשוק העבודה, הקצבאות והמיסוי הישיר פועלות במשולב ובאופן שונה על אוכלוסיות שונות. לגבי הקשישים המגמה המסתמנת היא של ירידה בממדי העוני, ואילו לגבי האוכלוסייה בגיל העבודה פועלים כוחות שהם לעיתים מנוגדים: מחד גדל שיעור האבטלה ומאידך שיעור העלייה בקצבאות יעלה על שיעור העלייה בשכר. שילוב השפעות אלה מוביל אותנו למסקנה שממדי העוני ב-2009 צפויים להיות דומים ואף נמוכים במעט בהשוואה לאלה ששררו ב-2008.

נספחים

מספר המשפחות העניות לפי ההכנסה לאחר תשלומי העברה ומיסים, 2007 - 2008

2008	2007	
420,100	412,900	סך כל האוכלוסייה
278,100	269,900	יהודים
142,000	143,000	ערבים
93,700	92,100	קשישים
72,400	73,900	עולים
238,200	237,300	משפחות עם ילדים-סה"כ
143,500	145,800	1-3 ילדים
94,700	91,500	מספר הילדים 4 ויותר
53,900	53,400	מספר הילדים 5 ויותר
32,200	33,100	משפחות חד הוריות
		מצב תעסוקתי של ראש משק הבית
194,400	188,700	עובד
169,400	162,600	שכיר
25,000	24,400	עצמאי
135,600	134,700	לא עובד בגיל עבודה
168,300	164,900	מפרנס אחד
26,200	23,800	שני מפרנסים ויותר
		קבוצות גיל של ראש משק הבית :
92,100	96,100	עד 30
151,000	145,600	בגילאי 31 - 45
92,300	89,900	בגילאי 46 עד גיל הפנסיה
84,700	81,400	בגיל הפנסיה לפי חוק
		קבוצות השכלה של ראש משק הבית
107,100	109,400	עד 8 שנות לימוד
176,200	165,900	בין 9 ל-12 שנות לימוד
136,800	137,600	13 ומעלה שנות לימוד

תחולת העוני של נפשות לפי קבוצות אוכלוסייה, אחוזים, 2007 ו-2008

שיעור הירידה בתחולת העוני לאחר תשלומי העברה ומיסים (אחוזים)		הכנסה לאחר תשלומי העברה ומיסים		הכנסה לפני תשלומי העברה ומיסים		
2008	2007	2008	2007	2008	2007	
27.7	26.7	23.7	23.8	32.7	32.5	סך כל האוכלוסייה
36.9	36.8	16.4	16.2	26.0	25.7	יהודים
11.6	9.2	53.1	54.5	60.0	60.0	ערבים
58.4	57.5	21.8	23.1	52.5	54.3	קשישים*
50.5	46.7	17.2	18.0	34.7	33.8	עולים
18.0	15.8	28.9	28.9	35.2	34.3	משפחות עם ילדים - סך הכול
24.3	20.9	18.3	18.8	24.2	23.7	1-3 ילדים
11.6	10.4	59.5	57.9	67.3	64.6	4 ילדים ויותר
12.0	10.8	68.6	66.6	78.0	74.7	5 ילדים ויותר
35.0	33.0	32.5	33.1	50.0	49.4	משפחות חד הוריות
						מצב תעסוקתי של ראש משק הבית:
27.6	25.2	16.8	16.9	23.2	22.6	עובד
29.0	26.5	16.8	17.0	23.7	23.2	שכיר
15.6	14.8	16.9	15.7	20.0	18.4	עצמאי
12.3	14.9	81.6	79.7	93.0	93.6	לא עובד בגיל עבודה
25.7	24.4	35.6	36.5	47.9	48.3	מפרנס אחד
36.1	29.6	4.4	3.8	6.8	5.4	שני מפרנסים ויותר
						קבוצות גיל של ראש משק הבית:
30.7	23.9	28.7	31.6	41.3	41.5	עד 30
16.8	17.3	27.7	27.0	33.3	32.6	בגיל 31 - 45
25.3	26.0	15.5	14.8	20.8	20.0	בגיל 46 עד גיל הפנסיה
59.5	58.8	22.4	23.5	55.3	57.2	בגיל פרישה לפי חוק**
						קבוצות השכלה של ראש משק הבית:
23.8	23.2	51.3	54.1	67.4	70.4	עד 8 שנות לימוד
24.2	23.8	26.9	25.9	35.4	34.0	בין 9 ל-12 שנות לימוד
34.4	32.9	15.3	15.3	23.3	22.9	13 ומעלה שנות לימוד

*בהתאם להגדרה שהיתה נהוגה עד כה: מגיל 60 לאשה ו-65 לגבר.
 **ההגדרה הותאמה לגיל הפרישה מעבודה על פי חוק גיל הפרישה. לפיכך אוכלוסייה זו אינה קבועה, עד להשלמת תהליך העלאת גיל הפרישה.

יחס פער ההכנסות בקרב משפחות לפי סוג המשפחה, 2007 - 2008 (אחוזים)

שיעור הירידה ביחס פער העוני לאחר תשלומי העברה ומיסים (אחוזים)	הכנסה לאחר תשלומי העברה ומיסים		הכנסה לפני תשלומי העברה ומיסים			
	2008	2007	2008	2007		
42.6	43.5	34.2	34.3	59.6	60.7	סך כל האוכלוסייה
48.0	49.7	32.8	32.0	63.0	63.6	יהודים
32.8	33.5	36.0	37.0	53.6	55.6	ערבים
71.5	70.9	23.0	23.4	80.8	80.4	קשישים
56.6	61.3	29.4	27.6	67.8	71.4	עולים
35.2	37.1	35.4	35.2	54.6	55.9	משפחות עם ילדים-סה"כ
34.7	37.7	33.9	33.2	51.9	53.3	1-3 ילדים
36.0	36.8	36.7	37.1	57.4	58.7	מספר הילדים 4 ויותר
37.4	38.9	37.1	37.6	59.2	61.6	מספר הילדים 5 ויותר
45.3	52.5	36.9	32.8	67.4	69.1	משפחות חד הוריות
						מצב תעסוקתי של ראש משק הבית:
29.5	30.9	26.9	26.9	38.1	39.0	עובד
30.0	32.5	26.5	26.6	37.8	39.4	שכיר
26.3	16.6	29.7	30.4	40.3	36.5	עצמאי
46.0	45.8	50.9	50.9	94.2	93.9	לא עובד בגיל עבודה
31.7	31.9	28.0	27.8	41.0	40.8	מפרנס אחד
15.6	23.5	20.6	21.3	24.4	27.8	שני מפרנסים ויותר
						קבוצות גיל של ראש משק הבית:
35.0	38.4	35.4	34.9	54.4	56.7	עד 30
36.1	35.4	33.9	35.1	53.0	54.3	בגילאי 31 - 45
39.4	42.8	39.0	36.9	64.3	64.5	בגילאי 46 עד גיל הפנסיה
73.7	74.0	21.4	21.0	81.3	80.9	בגיל הפנסיה לפי חוק
						קבוצות השכלה של ראש משק הבית:
46.8	45.0	35.9	38.6	67.4	70.2	עד 8 שנות לימוד
38.7	39.3	33.9	33.1	55.3	54.5	בין 9 ל-12 שנות לימוד
44.5	47.6	33.5	32.5	60.3	62.0	13 ומעלה שנות לימוד

השפעת תשלומי ההעברה והמיסים הישירים על אי השוויון בהתחלקות ההכנסות

בכלל האוכלוסייה, 2007 - 2008

חלקו של כל עשירון בכלל ההכנסה (%)**						עשירון*
לאחר תשלומי העברה ומיסים		לאחר תשלומי העברה		לפני תשלומי העברה ומיסים		
2008	2007	2008	2007	2008	2007	
1.9	1.9	1.7	1.7	0.0	0.0	תחתון
3.5	3.5	3.1	3.0	1.4	1.3	2
4.6	4.7	4.1	4.1	3.1	3.0	3
6.0	6.0	5.3	5.3	4.6	4.6	4
7.4	7.4	6.7	6.7	6.3	6.3	5
9.0	9.0	8.3	8.2	8.1	8.1	6
10.8	10.8	10.1	10.1	10.4	10.4	7
13.1	13.1	12.7	12.7	13.3	13.4	8
16.5	16.3	16.8	16.8	18.1	18.2	9
27.3	27.2	31.4	31.4	34.8	34.8	עליון
8.1	8.0	10.2	10.3	38.9	41.5	היחס בין הכנסת החמישון העליון לבין הכנסת החמישון התחתון

* המשפחות בכל טור דורגו לפי רמת ההכנסה המתאימה לנפש תקנית. כל עשירון מונה 10% מן הנפשות באוכלוסייה.
 ** במונחים של הכנסה לנפש תקנית.

נספח 5

נתונים נספיים לפי המישורים (סולם שקילות שבשימוש ה-OECD)

הכנסה לפי מקור וסוג, 2008 והשינוי הריאלי לעומת 2007

	השינוי לעומת 2007, אחוזים					ההכנסה (נפ לחודש)					מקור/סוג הכנסה	
	5	4	3	2	1	5	4	3	2	1		ממוצע
-1.3	0.1	-1.5	0.0	-4.8	-1.1	25,310	12,390	7,460	4,000	1,240	10,430	מעבודה
-0.2	-9.8	-4.9	0.2	27.4	-2.9	3,560	1,320	920	430	100	1,320	מפנסיות, קופיזיג וחון
-4.7	-2.3	0.6	-2.9	-1.3	-2.1	1,310	1,350	1,560	1,910	1,890	1,600	מקצבאות ותמככות
-7.2	-10.5	-10.2	-7.6	-2.8	-8.2	7,530	2,130	980	470	220	2,370	תשלומי חובה
0.8	0.7	-0.5	-0.3	-0.9	0.2	22,660	12,920	8,960	5,870	3,050	10,970	נטו למשפחה
-1.3	-1.1	-1.5	-0.9	-1.0	-1.4	30,190	15,060	9,940	6,350	3,260	13,350	ברוטו למשפחה
-1.2	-0.8	-1.6	-0.2	-0.6	-1.2	28,700	13,640	8,320	4,390	1,370	11,680	כלכלית למשפחה
0.5	0.2	-0.1	-0.9	0.1	0.0	13,390	7,370	5,130	3,340	1,760	6,360	נטו לנפש תקינת
-1.7	-1.5	-1.0	-1.3	0.0	-1.6	17,750	8,540	5,660	3,600	1,880	7,710	ברוטו לנפש תקינת
-1.4	-1.2	-0.9	-0.8	1.1	-1.3	16,790	7,640	4,640	2,320	670	6,650	כלכלית לנפש תקינת

הוצאות לפי המימון, התפלגות ההוצאות ושיעורי שינוי ריאליים, 2007-2008

	5	4	3	2	1	ממוצע	
ההוצאה בש"ח לחודש, 2008							
	11,930	8,080	6,650	5,310	3,920	7,180	הוצאה לצריכה לנפש תקינית
	9,180	6,170	5,100	4,090	2,880	5,490	הוצאה כספית לנפש תקינית
	20,010	13,950	11,520	9,550	6,670	12,340	הוצאה לצריכה משפחתית
	15,440	10,660	8,900	7,420	4,970	9,480	הוצאה כספית משפחתית
							השינוי הריאלי לעומת 2007
	1.2	-0.2	1.2	3.8	0.5	1.1	הוצאה לצריכה לנפש תקינית
	-0.2	-3.1	0.6	4.4	-1.5	-0.2	הוצאה כספית לנפש תקינית
	2.2	-0.1	1.0	8.6	-2.3	1.9	הוצאה לצריכה משפחתית
	0.8	-3.0	0.1	8.8	-4.4	0.4	הוצאה כספית משפחתית
							תלקה של ההוצאה בסך ההוצאה – 2007
	32.3	23.1	18.8	14.5	11.3	100.0	הוצאה לצריכה משפחתית
	32.4	23.3	18.8	14.4	11.0	100.0	הוצאה כספית משפחתית
							תלקה של ההוצאה בסך ההוצאה – 2008
	32.4	22.6	18.7	15.5	10.8	100.0	הוצאה לצריכה משפחתית
	32.6	22.5	18.8	15.7	10.5	100.0	הוצאה כספית משפחתית

* המקור: סקר הוצאות משק הבית ו-2007, 2008, לפ"ס.

תחולת העוני בחישוב לפי ה-OECD (לפי 40% מחציון ההכנסה), 2007 ו-2008

2008			2007			
ילדים	נפשות	משפחות	ילדים	נפשות	משפחות	
16.6	12.0	11.0	16.7	12.0	10.9	כלל האוכלוסייה
12.1	8.6	8.7	11.7	8.2	8.3	יהודים
28.9	25.9	25.7	30.2	27.6	27.8	ערבים
40.8	11.8	12.0	46.8	12.6	11.7	קשישים
14.2	8.7	8.9	12.6	8.1	8.2	עולים
16.6	14.1	12.3	16.7	14.0	12.2	משפחות עם ילדים-סה"כ
9.9	9.1	9.1	9.9	9.1	9.0	מספר הילדים 1-3
29.1	28.6	27.9	29.0	28.2	27.6	מספר הילדים 4 ויותר
32.3	31.6	31.5	33.7	32.9	33.2	מספר הילדים 5 ויותר
22.5	18.8	17.7	21.5	17.6	15.7	משפחות חד הוריות
						מצב תעסוקתי של ראש משק הבית
8.7	5.9	4.8	8.7	5.9	4.7	עובד
8.9	6.0	4.8	8.8	5.8	4.6	שכיר
7.4	5.5	4.9	8.4	6.4	5.9	עצמאי
71.6	63.9	57.0	70.7	63.0	55.4	לא עובד בגיל עבודה
18.4	13.7	9.6	17.9	13.3	9.5	מפרנס אחד
1.0	0.8	0.6	1.1	0.9	0.8	שני מפרנסים ויותר
						קבוצות גיל של ראש משק הבית :
22.6	15.0	14.6	23.8	16.1	15.3	עד 30
15.8	12.8	10.3	15.8	12.8	10.1	בגילאי 31 - 45
14.3	9.3	9.2	13.6	8.6	8.9	בגילאי 46 עד גיל הפנסיה
36.3	11.6	11.8	49.8	12.1	11.5	בגיל הפנסיה לפי חוק
						קבוצות השכלה של ראש משק הבית
42.9	29.7	26.7	44.1	33.1	28.5	עד 8 שנות לימוד
18.1	12.9	11.6	17.7	12.1	10.4	בין 9 ל-12 שנות לימוד
10.7	7.6	7.0	10.4	7.4	7.1	13 ומעלה שנות לימוד

קו העוני בחישוב לפי ה-OECD (לפי 60% מחציון ההכנסה), 2007 ו-2008

2008			2007			
ילדים	נפשות	משפחות	ילדים	נפשות	משפחות	
35.1	26.8	25.7	34.8	26.2	25.0	כלל האוכלוסייה
24.7	19.7	21.2	24.3	18.9	20.3	יהודים
63.1	55.6	54.7	63.3	56.1	55.1	ערבים
50.7	34.1	37.5	62.0	34.4	36.0	קשישים
27.7	24.0	29.4	27.4	23.8	29.0	עולים
35.1	30.3	27.0	34.8	29.8	26.7	משפחות עם ילדים-סה"כ
22.5	21.0	21.1	22.9	20.8	21.0	מספר הילדים 1-3
58.4	57.4	56.5	56.5	55.4	54.7	מספר הילדים 4 ויותר
65.4	64.2	64.9	62.9	61.8	62.4	מספר הילדים 5 ויותר
42.1	37.4	35.6	42.7	37.1	35.8	משפחות חד הוריות
						מצב תעסוקתי של ראש משק הבית
27.0	18.9	15.4	26.6	18.2	14.7	עובד
27.0	18.9	15.5	27.2	18.4	14.8	שכיר
26.6	18.7	15.2	23.8	17.3	14.9	עצמאי
91.6	85.4	79.9	89.7	83.0	76.9	לא עובד בגיל עבודה
53.6	40.7	29.6	53.1	39.8	28.6	מפרנס אחד
6.0	4.3	3.4	5.1	3.8	3.2	שני מפרנסים ויותר
						קבוצות גיל של ראש משק הבית :
47.0	33.3	30.8	48.3	33.4	29.6	עד 30
35.1	29.0	23.3	34.3	28.2	22.9	בגילאי 31 - 45
25.6	17.6	18.1	25.6	16.6	17.5	בגילאי 46 עד גיל הפנסיה
45.6	35.4	38.6	73.2	36.5	38.0	בגיל הפנסיה לפי חוק
						קבוצות השכלה של ראש משק הבית
75.0	57.7	55.6	75.1	58.9	54.3	עד 8 שנות לימוד
40.8	30.2	27.8	39.7	28.5	25.9	בין 9 ל-12 שנות לימוד
23.2	17.6	17.5	22.6	17.1	17.2	13 ומעלה שנות לימוד

תחולת העוני לפי הכנסה כלכלית והכנסה נטו והשפעת תשלומי העברה ומיסים ישירים,
בחישוב לפי גישת ה-OECD

שיעור הירידה בתחולת העוני לאחר תשלומי העברה ומיסים (אחוזים)		הכנסה לאחר תשלומי העברה ומיסים		הכנסה לפני תשלומי העברה ומיסים		
2008	2007	2008	2007	2008	2007	
32.8	33.2	19.9	19.5	29.6	29.2	סך כל האוכלוסייה
40.8	42.7	14.2	13.6	24.0	23.7	יהודים
17.9	15.6	42.7	43.9	52.0	52.0	ערבים
53.4	55.3	25.1	24.6	53.8	55.1	קשישים*
50.6	50.5	16.1	16.2	32.5	32.7	עולים
24.9	24.2	22.8	22.4	30.3	29.5	משפחות עם ילדים - סך הכול
29.1	26.4	15.0	15.1	21.2	20.6	1-3 ילדים
20.3	21.8	45.2	43.2	56.7	55.3	4 ילדים ויותר
24.3	23.8	49.5	48.9	65.4	64.2	5 ילדים ויותר
36.5	40.5	29.9	28.4	47.1	47.8	משפחות חד הוריות
						מצב תעסוקתי של ראש משק הבית :
36.5	35.8	12.3	12.0	19.3	18.7	עובד
38.2	37.1	12.3	12.2	19.9	19.4	שכיר
21.5	23.4	12.0	11.0	15.3	14.3	עצמאי
15.4	17.9	78.6	76.0	92.9	92.6	לא עובד בגיל עבודה
35.7	35.1	27.4	27.0	42.6	41.6	מפרנס אחד
42.7	41.6	2.2	2.0	3.8	3.4	שני מפרנסים ויותר
						קבוצות גיל של ראש משק הבית :
37.7	34.2	23.4	25.0	37.5	38.0	עד 30
23.9	24.5	21.6	21.0	28.4	27.8	בגיל 31 - 45
27.8	29.7	13.8	12.6	19.2	17.9	בגיל 46 עד גיל הפנסיה
54.5	56.5	25.8	25.3	56.8	58.1	בגיל פרישה לפי חוק**
						קבוצות השכלה של ראש משק הבית :
27.7	28.7	46.0	47.5	63.6	66.6	עד 8 שנות לימוד
29.2	29.8	22.5	20.9	31.8	29.8	בין 9 ל-12 שנות לימוד
40.7	40.6	12.2	12.2	20.6	20.6	13 ומעלה שנות לימוד

